Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

INTERNATIONALISERING EN DE TOEGANKELIJKHEID VAN HET HOGER ONDERWIJS VOOR NEDERLANDSE STUDENTEN

MEERJARIG ONDERZOEK SELECTIE EN TOEGANKELIJKHEID

November 2019

Voorwoord

Van Design Academy tot Bouwkunde, van Psychologie tot Hotelschool: ons hoger onderwijs is populair in het buitenland. Een groeiend aantal internationale studenten begint een studie aan een Nederlandse hogeschool of universiteit. De kwaliteit van ons hoger onderwijs wordt kennelijk tot ver voorbij onze landsgrenzen gewaardeerd.

Maar die internationalisering van ons hoger onderwijs leidt ook tot maatschappelijke vragen. Een daarvan is de vraag of het hoger onderwijs nog wel voldoende toegankelijk is voor Nederlandse studenten en of er geen verdringing plaatsvindt. Als inspectie vinden we het belangrijk dat discussies over zulke onderwerpen worden gevoerd op basis van feiten en cijfers, goede observaties en onderbouwde analyses. In onze meerjarige reeks van onderzoeken naar selectie in en toegankelijkheid van het hoger onderwijs hebben we nu onderzocht hoe het is gesteld met de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor (specifieke groepen van) Nederlandse studenten als gevolg van de toestroom van internationale studenten.

De conclusie is, kort gezegd, dat over het algemeen internationalisering geen gevolgen heeft voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor studenten uit Nederland.

Wel zien we bij opleidingen met een beperkt aantal plaatsen een verandering in de samenstelling van de studentenpopulatie binnen de groep Nederlandse studenten. Het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, vrouwen en studenten van ouders met een laag inkomen neemt bij die zogenaamde fixusopleidingen af, naarmate het aandeel internationale studenten toeneemt. Is het ene het gevolg van het ander, of ligt er misschien een derde oorzaak onder? Laten deze groepen Nederlandse studenten zich wellicht tevoren al ontmoedigen – speelt hier zoiets als zelfselectie? Op deze vragen kunnen we in dit onderzoek geen antwoord geven. Als er zelfselectie optreedt zou dat een risico zijn voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Daarom zullen wij hier vervolgonderzoek naar doen.

En we blijven de internationalisering van het hoger onderwijs monitoren om problemen rondom toegankelijkheid in de toekomst tijdig te signaleren. Want we mogen we ons verheugen in de internationale aantrekkingskracht van onze universiteiten en hogescholen. Tegelijkertijd blijft het van belang dat Nederlandse jongeren die gekwalificeerd zijn dezelfde mogelijkheden behouden als voorheen om de studie te volgen die het beste bij hen past.

drs. Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

INHOUD

Voorwoord 2
Samenvatting 4

1 Inleiding 6
1.1 Achtergrond en aanleiding 7
1.2 Focus en reikwijdte 8
1.3 Doel en doelgroep 9
1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen 10
1.5 Leeswijzer 10

2 Methoden en begrippen 11
2.1 Onderzoeksmethoden 11
2.2 Begripsbepalingen 12

3 Ontwikkelingen van internationalisering in het hoger onderwijs 14
3.1 Inleiding 15
3.2 Internationale instroom in hogescholen 15
3.3 Internationale instroom in universiteiten 19
3.4 Conclusie 25

4 Veranderingen van de Nederlandse studentenpopulatie 26
4.1 Inleiding 27
4.2 Verschillen tussen opleidingen met weinig en veel internationale instroom 27
4.3 Verschillen tussen fixusopleidingen met weinig en veel internationale instroom 35
4.4 Conclusie 40

5 Beleid rondom internationalisering 41
5.1 Inleiding 41
5.2 Instellingsbeleid rond internationalisering 42
5.3 Instellingsbeleid rond toelating, kansengelijkheid en diversiteit 43
5.4 Voor- en nadelen van internationalisering 45
5.5 Instellingsbeleid en -praktijk rond taal 48
5.6 Conclusie 51

6 Conclusies, aanbevelingen en vervolg 52
6.1 Conclusies 52
6.2 Reflectie 54
6.3 Aanbevelingen 55
6.4 Vervolg 56

Referenties 57

Bijlage 1 Voertaal opleiding 60

Bijlage 2 Werkwijze analyse 64

Samenvatting

De sterke toename van het aantal internationale studenten in het hoger onderwijs leidt onder meer tot discussies over mogelijke verdringing van Nederlandse studenten. De Inspectie van het Onderwijs heeft nu dit onderzoek 'Internationalisering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten' uitgevoerd, zodat die discussies met feiten kunnen worden gevoerd. De hoofdvraag luidde: *Wat betekent internationalisering in het hoger onderwijs voor de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten en voor de sturing door de instelling dan wel de opleiding op die toegankelijkheid?* Het onderzoek bestond uit een kwantitatief bureauonderzoek (analyses van instroomdata), en een kwalitatieve praktijkstudie die bestond uit gesprekken met studenten en medewerkers van bacheloropleidingen in het hoger beroepsonderwijs (hbo) en bachelor- en masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs (wo).

Conclusies

- *Geen indicatie dat de algehele toegankelijkheid van het hoger onderwijs in het geding is*

De internationale instroom is op bepaalde plekken in het hbo en het wo weliswaar toegenomen, maar er is vooralsnog geen indicatie dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in het geding is. In absolute aantallen is zowel de Nederlandse als de internationale populatie gegroeid. Tot nu toe is het hoger onderwijs in staat gebleken om een toenemend aantal studenten op te nemen.
De instroom verschilt sterk tussen instellingen en sectoren. In de hbo-bachelorfase is de internationale instroom in de meeste hogescholen in de periode 2009 tot en met 2018 vrijwel stabiel gebleven. In de hbo-masterfase vallen de kunstinstellingen op: daar was de internationale instroom al hoog en daar is deze ook het snelst toegenomen. In het wo stijgen de percentages internationale studenten de laatste tien jaar in zowel de bachelor- als de masterfase gestaag en zijn er grote verschillen tussen instellingen en tussen sectoren.

- *Risico op verminderde toegankelijkheid voor specifieke groepen studenten bij fixusopleidingen*

Ook is gekeken naar veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie.
Over het geheel genomen is er geen duidelijke samenhang tussen de omvang van de instroom van internationale studenten en de samenstelling van de Nederlandse populatie. Bij opleidingen met een beperkt aantal plaatsen (fixus of capaciteitsbeperking) zijn er wel signalen van mogelijke verdringing *binnen* de Nederlandse populatie. Daar neemt het aandeel Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in hbo- en wo-bacheloropleidingen af naarmate het percentage internationale studenten toeneemt. In de hbo-bachelor en wo-master met een fixus neemt het aandeel Nederlandse vrouwen af naarmate de internationalisering toeneemt. En in de hbo- en wo-bachelor neemt in fixusopleidingen het aandeel studenten uit de lagere inkomensgroep af bij een toenemende internationale instroom. De afname van het aantal beschikbare plaatsen in dergelijke opleidingen gaat dus ten koste van het aandeel studenten met bovengenoemde kenmerken.

Daarmee lijkt het hoger onderwijs op een beperkt aantal plaatsen voor specifieke groepen studenten minder toegankelijk dan voorheen. Het is echter niet zeker of dit is toe te schrijven aan verdringing. Mogelijk speelt zelfselectie hier ook een belangrijke rol.

- *Instellingen hebben geen specifiek beleid*

Over het algemeen hebben instellingen geen specifiek beleid dat gericht is op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen voor Nederlandse studenten. Instellingen geven wel aan dat ze de balans tussen Nederlandse en internationale studenten belangrijk vinden, maar ook dat een voorkeursbehandeling voor Nederlandse studenten wettelijk niet is toegestaan.
Uit de gevoerde gesprekken komt in het algemeen niet naar voren dat er verdringing is van (groepen van) Nederlandse studenten vanwege internationalisering. Niet duidelijk is in hoeverre internationalisering zelfselectie bij Nederlandse studenten in de hand werkt, en in hoeverre bepaalde groepen studenten bij voorbaat niet voor een bepaalde opleiding kiezen (bijvoorbeeld omdat deze Engelstalig is). Ook veel instellingen zeggen hier geen zicht op te hebben.

Aanbevelingen
De inspectie doet de volgende aanbevelingen aan de instellingen:

1. Ontwikkel (aanvullend) beleid gericht op de toegankelijkheid van opleidingen voor (specifieke groepen van) Nederlandse studenten, gelet op het risico dat deze toegankelijkheid afneemt als gevolg van de mogelijk verdergaande internationalisering.
2. Werk actief aan sociale integratie van internationale en Nederlandse studenten, zowel binnen als buiten de onderwijscontext, om de studenten optimaal de vruchten te kunnen laten plukken van de *international classroom*.

De inspectie doet een aanbeveling aan de overheid:

3. Anticipeer in het beleid op een mogelijke verdere groei van de instroom van internationale studenten en de mogelijke effecten daarvan op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten.

1 Inleiding

Op enkele fluctuaties in de afgelopen jaren na is het aantal eerstejaars studenten in het hoger onderwijs almaar gestegen. Deze stijging wordt in het wetenschappelijk onderwijs (wo) steeds meer veroorzaakt door de groei van het aantal internationale studenten. Met name binnen wo-masteropleidingen stagneert de Nederlandse instroom en neemt de internationale instroom naar verhouding toe.

Deze toename van internationale studenten en de daarmee samenhangende toename van het aantal Engelstalige opleidingen heeft de afgelopen periode geleid tot een intensief debat over internationalisering in het hoger onderwijs. De discussie over de grenzen aan internationalisering wordt gevoerd in de media, de politiek en in het hoger onderwijs zelf. Waar de één internationalisering absoluut noodzakelijk vindt om de kwaliteit van het hoger onderwijs te behouden of te verbeteren, ziet de ander juist risico's. Dit debat is mede aanleiding voor de Inspectie van het Onderwijs om onderzoek te doen naar aspecten van internationalisering.

In 2019 zijn twee onderzoeken vanuit de inspectie afgerond die zich eveneens richten op aspecten van internationalisering. De een is een inventariserend onderzoek naar de gedragscodes zoals bedoeld in artikel 7.2c van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). Dit onderzoek richt zich op het gebruiken van een andere taal dan het Nederlands voor onderwijs en examens. De wet vereist in dat geval dat de onderwijsinstelling een gedragscode heeft (artikel 7.2 uit de WHW) (Inspectie van het Onderwijs, 2018b). Het andere inspectieonderzoek is bedoeld om een beter zicht te krijgen op de financiële gevolgen van internationalisering voor de ho-instellingen (Inspectie van het Onderwijs, 2019).

Het voorliggende onderzoek richt zich op een specifiek element van internationalisering: de gevolgen voor de toegankelijkheid van het onderwijs. Naast de vraag of het hoger onderwijs de toename van internationale studenten überhaupt kan absorberen, klinkt ook de vrees door dat er niet voldoende plaatsen beschikbaar blijven voor Nederlandse studenten. Belemmert een toenemende instroom van internationale studenten de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten en wat betekent dat voor de sturing door de instelling of de opleiding op die toegankelijkheid? Dat is de vraag die in dit rapport centraal staat. Om deze vraag te beantwoorden hebben we zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek gedaan.

Ons onderzoek maakt deel uit van een meerjarige monitor van selectie en toegankelijkheid in het bekostigd hoger onderwijs. Vanaf 2015 zijn binnen dit onderzoeksprogramma meerdere rapporten gepubliceerd.[1]

1 'Schakelen van hbo-bachelor naar universitaire master', IvhO 2015; 'Verkenning naar maatregelen rond in- en doorstroom in het bacheloronderwijs', IvhO 2015; 'Verschillen en ontwikkelingen in de instroom in het bekostigd voltijd bacheloronderwijs', IvhO 2015; 'Selectie: meer dan cijfers alleen', IvhO 2017;'De master van jouw keuze?, IvhO 2018; 'Studeren met een functiebeperking in het hoger onderwijs', Ivho 2018; 'Doorstromen van hbo naar wo', Ivho 2019.

1.1 Achtergrond en aanleiding

In reactie op de discussie over internationalisering verschenen onder andere de Internationaliseringsbrief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de gezamenlijke internationaliseringsagenda van de Vereniging Hogescholen (VH) en de Vereniging van Universiteiten (VSNU). De toegankelijkheid van het hoger onderwijs vormt in beide stukken een belangrijk aandachtspunt.

Visiebrief internationalisering
Op 4 juni 2018 stuurde minister Van Engelshoven de brief 'Internationalisering in evenwicht' naar de Kamer. In deze brief geeft zij haar visie op de internationalisering in het hoger onderwijs en het mbo. De minister ziet de meerwaarde van internationalisering; ze wil deze blijven faciliteren waar dat past en de balans terugvinden waar dat nodig is. Als ankerpunten noemt de minister: kwaliteit, toegankelijkheid, doelmatigheid en verbinding met de omgeving. Een van de kernpunten van de brief is dat het gaat om een kwalitatieve invulling van internationalisering die per sector, instelling of opleiding kan verschillen. Daarbij volgt de minister de Onderwijsraad. In haar briefadvies 'Internationalisering in het hoger onderwijs' (mei 2018) beveelt de raad aan niet één aanpak te kiezen voor het hele hoger onderwijs. Verder benadrukt de minister de gezamenlijke verantwoordelijkheid die zij en de onderwijsinstellingen hebben voor een kwalitatieve invulling van de vraagstukken rond internationalisering en taal.

In haar brief geeft de minister aan dat de Nederlandse onderwijsinstellingen in de eerste plaats toegankelijk moeten zijn voor Nederlandse studenten. Waar nodig wil zij dat instellingen al het mogelijke doen om verdringing te voorkomen. De minister wil instellingen optimaal faciliteren om invulling aan deze verantwoordelijkheid te kunnen geven. Internationalisering mag nooit een barrière vormen voor de doorstroom uit het voortgezet onderwijs of het mbo. Zo mag taal voor minder taalvaardige leerlingen en studenten nooit een drempel zijn om te kunnen doorstromen naar een hoger onderwijsniveau (OCW, 2018).

Voortbouwend op haar internationaliseringsbrief heeft de minister inmiddels het wetsvoorstel 'taal en toegankelijkheid' (WTT) aangeboden aan de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel bevat onder andere een aantal maatregelen die erop gericht zijn de toegankelijkheid van het (hoger) onderwijs te waarborgen en de instroom van internationale studenten te beheersen. Dit wetsvoorstel hangt samen met het adviesrapport 'Wissels om' van de commissie Van Rijn (Adviescommissie Bekostiging Hoger Onderwijs en Onderzoek (ACBHOO, 2019)). Daarnaast zijn er nog twee andere relevante onderzoeken die betrekking hebben op het wetsvoorstel. Dit is ten eerste het Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) naar internationalisering in het hoger onderwijs (Ministerie van Financiën, 2019). In dit rapport is onderzocht welke kansen en risico's er zitten aan de internationalisering van de studentenpopulatie, welke effecten optreden en op welke manier overheidsbeleid enerzijds kan bijdragen aan het versterken van de positieve effecten en anderzijds de negatieve effecten van internationalisering kan beperken. Het andere onderzoek is het onderzoek dat de inspectie heeft uitgevoerd naar de financiële gevolgen van de deelname van internationale studenten in het hoger onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2019). Dit onderzoek toont aan dat instellingen in het hoger onderwijs vooralsnog niet op risicovolle wijze financieel afhankelijk zijn van hun internationale instroom. Wel geven meerdere universiteiten aan dat ze aan hun maximale

capaciteit zitten wat betreft het aantal internationale studenten; zij vrezen dat het risico van verdringing van Nederlandse studenten groter wordt als er geen extra capaciteit wordt gecreëerd.

Internationaliseringsagenda koepelorganisaties
Ook de VH en de VSNU brachten hun Internationaliseringsagenda uit (VH/VSNU, 2018). Centraal daarin staan inclusieve internationalisering (die maakt dat buitenlandse studenten goed hun draai kunnen vinden) en kwaliteit van onderwijs. Internationalisering draagt volgens de VH en de VSNU bij aan de kwaliteit van onderwijs en wetenschap, de positionering van Nederland als kennissamenleving en het adresseren van tekorten op de arbeidsmarkt. Om voldoende Nederlandstalig aanbod te behouden en toegankelijkheid en diversiteit van opleidingen te borgen opteren de VH en de VSNU onder meer voor afstemming op stelselniveau over de onderwijstaal en voor de mogelijkheid van een fixus voor Engelstalige trajecten van een opleiding.

1.2 Focus en reikwijdte

Dit rapport betreft een verkennend onderzoek naar internationalisering, toegespitst op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. We hebben onderzocht in welke mate specifieke groepen Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd zijn in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten. Ook onderzochten we in een praktijkstudie welk specifiek beleid instellingen en opleidingen hebben, gericht op internationalisering en de toegankelijkheid van hun opleiding(en). Met dit onderzoek beoogt de inspectie meer feitelijke onderbouwing te leveren voor de discussie over de effecten van internationalisering op de toegankelijkheid voor Nederlandse studenten.

In de discussie over risico's van internationalisering speelt het mogelijke verdringingseffect een belangrijke rol. Worden opleidingsplaatsen van (specifieke groepen) Nederlandse studenten ingenomen door (de toename van) studenten uit het buitenland? Critici menen dat het hoger onderwijs minder toegankelijk wordt vanwege de internationale instroom. De vrees bestaat bovendien dat Nederlandse studenten de dupe worden van internationale studenten, die felbegeerde plekken bij numerus fixus studies zouden wegkapen. De kans op verdringing is een argument dat dikwijls naar voren komt in het debat over internationalisering, maar het ontbeert een feitelijke onderbouwing. Bij gebrek aan goede cijfers en informatie is het lastig om uitsluitsel te geven of de groei van het aantal internationale studenten in het hoger onderwijs de toegankelijkheid beperkt voor Nederlandse studenten. Voor de inspectie is dit een belangrijke reden om hier zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek naar te doen en inzicht te krijgen in het werkingsmechanisme van verdringing.

Focus op verdringing binnen opleidingen
Verdringing kan op verschillende niveaus plaatsvinden. Als we het hebben over verdringing op het niveau van het stelsel, dan betekent dit dat er minder plaatsen beschikbaar zijn voor Nederlandse studenten door een toename van internationale studenten. Op enkele schommelingen na in de voorbijgaande jaren is het aantal Nederlandse eerstejaars studenten in het hoger onderwijs almaar gestegen. Tot nu toe is het hoger onderwijs in staat gebleken om de groeiende instroom te accommoderen.

Verdringing kan echter ook plaatsvinden binnen opleidingen. Zo zocht in 2018 een student de media op met de klacht dat Nederlandse studenten niet werden toegelaten op de door hen geambieerde fixusopleiding omdat er minder studentplaatsen beschikbaar waren door de internationale instroom in die opleiding (De Volkskrant, 2018). De opleiding waar het hier om ging werd ook aan andere instellingen aangeboden, maar in het Nederlandse hoger onderwijs zijn ook enkele unieke opleidingen die exclusief aan één instelling worden aangeboden. Als het aantal beschikbare plaatsen hier wordt beperkt, is er geen alternatief elders in het stelsel. Dit zijn ook de opleidingen waar de minister aan refereerde in haar kamerbrief over internationalisering (internationalisering in evenwicht, 2018). Daarin geeft ze expliciet aan dat verdringing niet alleen gaat om een totaal gebrek aan plaatsen voor Nederlandse studenten in het hoger onderwijs – dus op het niveau van het stelsel - maar ook dat Nederlandse studenten als gevolg van de toestroom van internationale studenten minder keuzevrijheid hebben. Deze vorm van verdringing is waar we ons in dit onderzoek op hebben gericht. Dit hebben we gedaan door te kijken naar de vertegenwoordiging bij bepaalde opleidingen van specifieke groepen Nederlandse studenten.

Afname niet per se direct te koppelen aan verdringing
Opgemerkt dient te worden dat we niet weten welke processen zich afspelen bij de keuze voor een vervolgstudie in het hoger onderwijs. We weten bijvoorbeeld wél of mbo-4-, havo- en vwo-gediplomeerden hun onderwijscarrière voortzetten in het hoger onderwijs en welke route ze daarbij afleggen; we weten echter niet welke alternatieven ze hebben overwogen, of ze eerder zijn afgewezen bij andere opleidingen en waar ze zelf van hebben afgezien om voor ons onbekende redenen. Ook bij het veldonderzoek liepen we tegen deze beperking aan: we hebben gesproken met studenten die inmiddels een opleiding in het hoger onderwijs volgen. Maar we hebben geen zicht op studenten die deze opleidingsplaats ambieerden, maar daar niet terecht zijn gekomen of op studenten die zichzelf om redenen anders dan een geldige, aansluitende vooropleiding niet geschikt achtten. Een afname van Nederlandse studenten in een opleiding kan dus verschillende oorzaken hebben.

Focus op specifieke groepen in plaats van dé Nederlandse student
Naast het ontbreken van informatie over motieven en overwegingen van studenten weten we ook niet hoeveel (Nederlandse) studenten zich hebben aangemeld voor een opleiding en hoeveel er daadwerkelijk aan deze opleiding zijn begonnen. Om die reden kijken we in onze analyses van de Nederlandse instroom (in hoofdstuk 4) naar de *samenstelling* van de Nederlandse populatie en niet naar de Nederlandse populatie als geheel. Door te focussen op verschuivingen binnen de Nederlandse populatie, krijgen we beter in beeld of er indicaties van verdringing zijn. We kunnen tegelijkertijd niet uitsluiten dat zelfselectie hier ook een rol bij speelt.

1.3 Doel en doelgroep

Dit onderzoek bouwt voort op eerder onderzoek en heeft als doel om inzicht te bieden in de ontwikkelingen rond selectie en toegankelijkheid in het bekostigde hoger onderwijs. We doen dit voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), de Tweede Kamer, de bekostigde hogescholen en universiteiten, de studenten(organisaties) Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) en de Landelijke Studentenvakbond (LSVb), koepelorganisaties Vereniging van

Universiteiten (VSNU), de Vereniging Hogescholen (VH) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) evenals overige belanghebbenden.

1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

De inspectie wil met dit themaonderzoek de volgende overkoepelende vraag beantwoorden:

Wat betekent internationalisering in het hoger onderwijs voor de toegankelijkheid voor specifieke groepen Nederlandse studenten en voor de sturing door de instelling dan wel de opleiding op die toegankelijkheid?

Bij deze hoofdvraag onderscheiden we twee deelvragen die we in de hoofdstukken 4 en 5 nader uitwerken:

- *In hoeverre zijn specifieke groepen Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten?*

- *Hebben instellingen specifiek beleid gericht op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen, tegen de achtergrond van internationalisering? En, zo ja, hoe ziet dit beleid er dan uit?*

1.5 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit zes hoofdstukken. Hoofdstuk 2 bevat een nadere toelichting op de onderzoeksmethode en een aantal gebruikte begrippen. In hoofdstuk 3 beschrijven we de ontwikkeling van de internationale instroom. We laten daar zien waar in het hbo en het wo de internationale instroom groot is en in hoeverre er signalen zijn dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs als geheel onder druk staat. In hoofdstuk 4 en 5 beantwoorden we de twee deelvragen. We besluiten in hoofdstuk 6 met onze conclusies, aanbevelingen, een reflectie en voorgenomen vervolgonderzoek.

2 Methoden en begrippen

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we bureauonderzoek en veldonderzoek (praktijkstudie) gedaan. Daarnaast hebben we gedurende het onderzoek een klankbordgroep geraadpleegd bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), de Vereniging van Universiteiten (VSNU), de Vereniging Hogescholen (VH), het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de studentenorganisaties Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) en de Landelijke Studentenvakbond (LSVb). In dit hoofdstuk gaan we in op de gehanteerde methoden (paragraaf 2.1) en bakenen we de gebruikte begrippen af (paragraaf 2.2).

2.1 Onderzoeksmethoden

Bureauonderzoek
Bij het bureauonderzoek hebben we gebruikgemaakt van bestaande gegevens in de vorm van voorgaande onderzoeken, databestanden en publiek toegankelijke documenten, zoals jaarverslagen en instellingsplannen. Het bureauonderzoek bestond voornamelijk uit beschrijvende analyses waarbij op basis van inschrijvingsinformatie van het hoger onderwijs (DUO, 1cijferHO) de instroom van internationale studenten is beschreven en de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie in kaart is gebracht. Op deze wijze konden we opleidingen en instellingen met veel en met weinig internationale studenten vergelijken in de mate waarin specifieke groepen Nederlandse studenten meer of minder vertegenwoordigd zijn. De resultaten van dit bureauonderzoek combineren we in dit rapport met die uit het veldonderzoek.

Veldonderzoek
Het veldonderzoek omvatte een praktijkstudie waarbij gesprekken werden gevoerd met vertegenwoordigers van bacheloropleidingen in het hoger beroeps onderwijs(hbo) en bachelor- en masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs (wo). Bij elke instelling sprak de inspectie met functionarissen die betrokken zijn bij internationalisering op centraal en opleidingsniveau. Ook sprak de inspectie met studenten die aan deze opleiding(en) studeren. Met deze praktijkstudie willen we kleuring geven aan de resultaten van het bureauonderzoek door te vragen naar de achtergronden en verklaringen van keuzes die door instellingen en studenten zijn gemaakt. De praktijkstudie zoomt in op het beleid van instellingen gericht op de (mate van) internationalisering in relatie tot de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten. Bij de keuze voor de instellingen en opleidingen zijn de volgende criteria meegenomen:

- Hbo-bachelor, wo-bachelor of wo-master voltijd opleiding met een fixus of een soortgelijke opleiding zonder vorm van selectie als pendant;
- Het aantal studenten dat instroomt;
- Het percentage daarvan dat een internationale achtergrond heeft in 2017 en in 2007;
- De groei of afname van de internationale instroom tussen 2007 en 2017;
- De taal waarin de opleiding wordt gegeven;
- Het aantal soortgelijke opleidingen of een unieke opleiding;
- De eerdere bevragingslast.

In totaal hebben we 12 instellingen (7 universiteiten en 5 hogescholen) en 22 opleidingen bezocht, zowel bacheloropleidingen in het hbo en het wo als masteropleidingen in het wo. Het gaat hier dus om een selecte steekproef. We benadrukken daarom dat de bevindingen niet representatief zijn voor alle bekostigde instellingen in het hoger onderwijs.

2.2 Begripsbepalingen

In dit rapport worden verschillende begrippen gebruikt die om een nadere toelichting vragen. Hieronder volgt een omschrijving van een aantal relevante begrippen zoals wij die hanteren.

Toegankelijkheid
De mate waarin toegang tot het hoger onderwijs wordt bepaald door een geldig bewijs van de wettelijk toegestane vooropleiding (bijvoorbeeld een havo- of vwo-diploma, mbo-niveau 4-diploma, hbo-bachelor, wo-bachelor).

Internationale student
Studenten met een niet-Nederlandse vooropleiding (niet havo/vwo/mbo) en een niet-Nederlandse nationaliteit.

International classroom
Een onderwijsvorm waarbij sprake is van een naar nationaliteit en/of culturele achtergrond heterogene studentenpopulatie. Waarbij de culturele achtergronden van studenten in het onderwijs geïntegreerd worden voor het ontwikkelen van internationale en interculturele kennis, oriëntatie en vaardigheden (Van Gaalen, Hobbes, Roodenburg & Gielessen, 2014).

Verdringingseffect
Het effect dat als gevolg van een toename van een bepaalde grootheid (internationale studenten) een andere, gerelateerde grootheid (Nederlandse studenten) minder goed vertegenwoordigd is in een opleiding.

Capaciteitsbeperking/numerus fixus
Het stellen van een maximum aan het aantal studenten dat zich voor een opleiding kan inschrijven. Dit maximum aantal wordt jaarlijks (wettelijk) vastgesteld.

Zelfselectie
Mechanisme waarbij (aankomende) studenten zich uit intrinsieke overwegingen bij voorbaat niet inschrijven voor bepaalde, voor hen in principe passende opleidingen als gevolg van de kenmerken van deze opleidingen.

Groepen binnen de Nederlandse studentenpopulatie

We onderscheiden een aantal studentkenmerken om na te gaan in hoeverre internationale instroom tot een andere samenstelling van de Nederlandse populatie leidt. Dit zijn:

- Sekse (vrouwen en mannen)
- Migratieachtergrond (studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, Nederlandse studenten/studenten met een westerse migratieachtergrond)
- Vooropleiding voor ho (mbo, havo, vwo, overig/onbekend)
- Opleiding ouders (eerstegeneratie studenten, tweede generatiestudenten en studenten met ouders met een onbekende opleiding)
- Inkomen ouders (vijf verschillende inkomensgroepen en inkomen onbekend)

3 Ontwikkelingen van internationalisering in het hoger onderwijs

Samenvatting

Over een periode van tien jaar zijn er steeds meer internationale studenten het hoger onderwijs ingestroomd. Tegelijkertijd zien we ook een toename van het aantal Nederlandse studenten, ook al fluctueert dit enigszins tussen de verschillende jaren.[2] Op basis hiervan zien we geen indicatie dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in de verdrukking komt vanwege de internationale toestroom.

Deze toestroom van internationale studenten vindt echter niet overal in gelijke mate plaats. In de hbo-bachelor is de internationale instroom over het geheel genomen min of meer stabiel en zien we met name in de sector Taal & Cultuur een relatieve toename van internationale studenten. Kijken we naar de afzonderlijke opleidingen, dan zijn opleidingen in de sector Taal & Cultuur, Economie en Techniek aantrekkelijk voor studenten uit het buitenland. In de hbo-master is het aandeel internationale studenten zeer groot. Zij concentreren zich daarbij voornamelijk in de sector Taal & Cultuur en dan met name in de kunstopleidingen. In de bachelor- en masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs (wo) neemt de internationale instroom gestaag toe. We zien daar verschillen tussen instellingen die we deels vanwege de geografische ligging, deels vanwege mogelijke reputatie-effecten (bijvoorbeeld internationale rankings) en deels vanwege de onderwijstaal kunnen verklaren. Bij buitenlandse studenten populaire sectoren zijn voornamelijk de sectoren Taal & Cultuur, Gedrag & Maatschappij, Techniek en Economie. Daarbij zijn in de wo-bachelor ook de sectoroverstijgende opleidingen voor een relatief groot deel internationaal. Dit betreft hoofdzakelijk de university colleges. In de wo-master zijn ook de sectoren Natuur en Landbouw sterk internationaal.

De internationale instroom neemt toe, maar concentreert zich op specifieke plekken binnen het hoger onderwijs. Op deze plekken wordt de keuzevrijheid van studenten mogelijk meer belemmerd dan op andere, minder internationale plekken. Voorlopig lijken er nog voldoende alternatieven binnen het hoger onderwijs. Maar in hoeverre een toenemend aantal studenten genoegen moet nemen met een tweede keus - een andere instelling of een andere opleiding – is onbekend.

2 De anticipatie op de invoering van het sociaal leenstelsel heeft bijvoorbeeld voor een bovengemiddelde aantal aanmeldingen in het hoger onderwijs geleid. Deze studenten konden daardoor nog net voor de nieuwe maatregel van start met een opleiding. Dit heeft zich in de jaren daarna weer min of meer 'genormaliseerd'.

3.1 Inleiding

Steeds meer internationale studenten kiezen voor een opleiding in het Nederlandse hoger onderwijs. In de Staat van het Onderwijs uit 2019 zagen we dat de internationale instroom in zowel het hbo als het wo en zowel in de (wo) bachelor als de master is toegenomen over een periode van tenminste tien jaar (Inspectie van het Onderwijs, 2019). In dit hoofdstuk beschrijven we deze ontwikkelingen en gaan we na waar in het stelsel de internationale instroom groot is en waar deze sterk is toegenomen. Als er sprake is van een verminderde toegankelijkheid vanwege de internationale instroom, verwachten we deze immers daar waar deze instroom relatief groot is. We beschrijven alleen het voltijd onderwijs omdat er nauwelijks sprake is van internationale instroom in deeltijdonderwijs.

3.2 Internationale instroom in hogescholen

Hbo-bachelor
De internationale instroom in de hbo-bachelor is al zeker tien jaar op rij stabiel en schommelt tussen de 6 en 7 procent (zie figuur 3.1). Dit zijn ongeveer 7.250 tot 8.700 internationale studenten per jaar.

Figuur 3.1 Instroom van internationale studenten in hbo-bachelor, 2009-2018

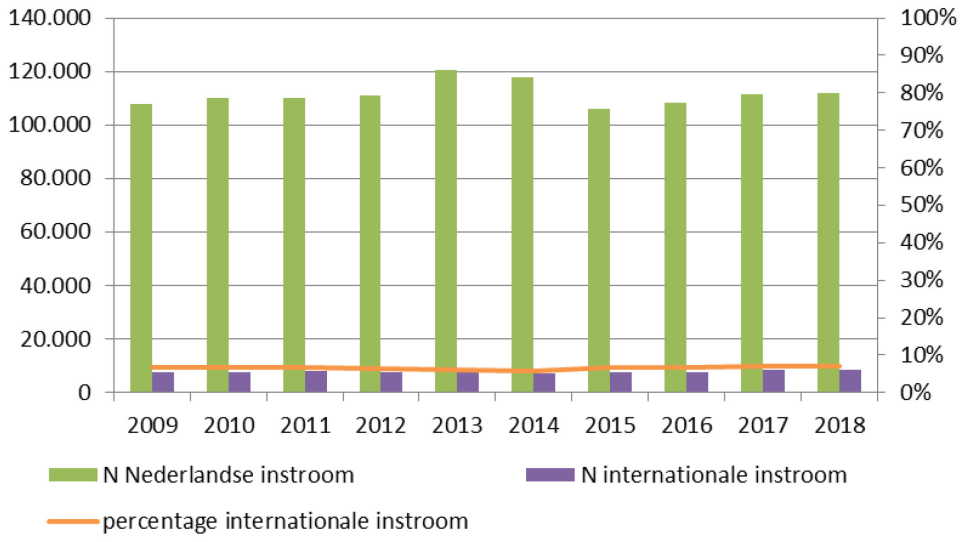

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Op stelselniveau is de gemiddelde internationale instroom in de hbo-bachelor relatief laag, maar als we instellingen vergelijken zien we grote verschillen. Figuur 3.2 bevat alle hogescholen geordend van een laag naar een hoog aandeel internationale studenten in 2018. Van de 36 hogescholen kennen 4 instellingen een internationale instroom van 50 procent of meer. Nog eens 3 hogescholen hebben een internationale instroom van boven de 20 procent. De overige hogescholen blijven daar (ver) onder. De hogescholen zonder internationale instroom zijn bijna allemaal pabo's. De hogescholen met een grote internationale instroom zijn allemaal hogescholen voor de kunsten.

Figuur 3.2 Internationale instroom per hogeschool, voltijd hbo-bachelor, 2018

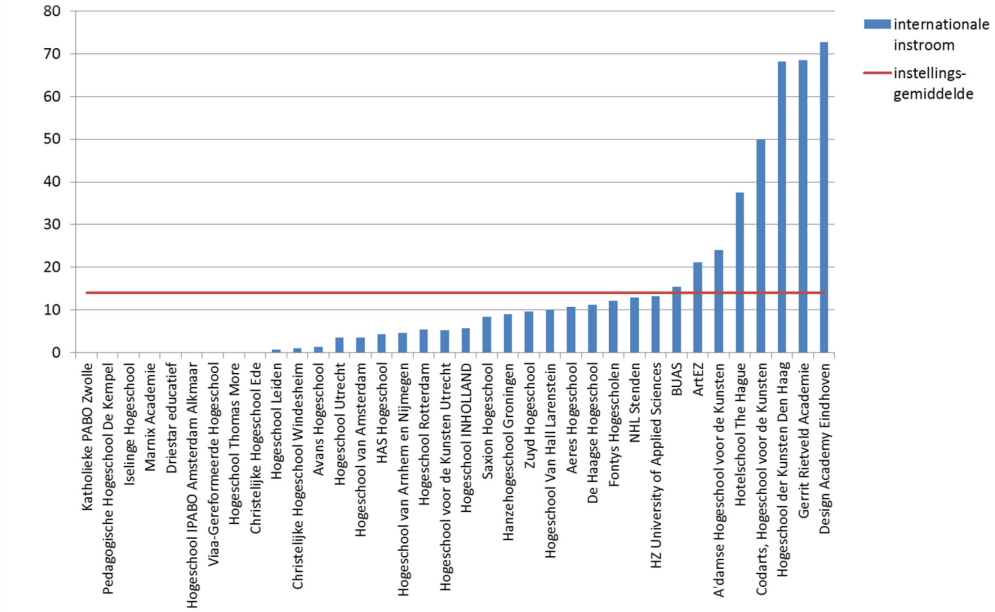

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

De hogescholen met de relatief grootste internationale instroom in 2018 – de kunstinstellingen - hebben ook de snelste stijging van internationale studenten gekend over de laatste tien jaar. In bijna al deze instellingen groeide het percentage internationale studenten met ongeveer 10 tot 40 procentpunten tussen 2009 en 2018. De Design Academy is de snelste stijger binnen deze groep.

Bij slechts een klein aantal hbo-bachelor opleidingen is de internationale instroom groot. Van de 652 voltijd hbo-bachelor opleidingen in dit onderzoek hebben er 88 een internationale instroom van meer dan 20 procent.[3] Dat is ongeveer 13 procent van het totaal. Als we deze opleidingen indelen naar sector, dan springen er binnen deze groep van 88 opleidingen 3 sectoren uit. Dit zijn de sectoren Taal & Cultuur, Economie en Techniek. Met name in de sector Economie zijn er veel hbo-bacheloropleidingen met een relatief grote internationale instroom. Op sectorniveau is met name de sector Taal & Cultuur dominant in de omvang van de internationale instroom, op opleidingsniveau komen in de hbo-bachelor ook economische en technische opleidingen naar voren met een grote internationale instroom.

3 Opleidingen met minder dan dertig eerstejaars zijn buiten beschouwing gelaten. Het risico op toevallige uitschieters in deze zeer kleine opleidingen is groot, terwijl ze in de analyse een even groot gewicht zouden hebben bij de berekening van de gemiddelde instroom.

Figuur 3.3 Opleidingen met een internationale instroom > 20% naar sector, hbo-bachelor, 2018

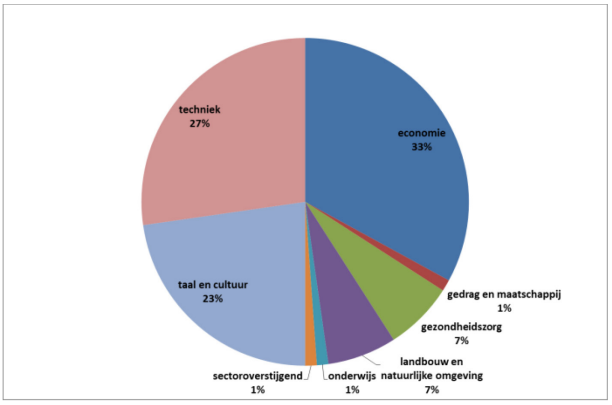

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs/opleidingen > 30 studenten

Hbo-master

In tegensteling tot de hbo-bachelor is de internationale instroom in de hbo voltijd master ook op het niveau van het stelsel sterk gestegen vanaf 2009 en is zeer hoog in 2018. In tien jaar tijd is het aandeel internationale studenten toegenomen van 47 naar 69 procent. In absolute aantallen komt dit neer op ongeveer 400 tot 1.200 internationale studenten per jaar. Vergeleken met de absolute instroom in de hbo-bachelor is dit een klein aantal. Dat komt omdat het aantal voltijd opleidingen op hbo-masterniveau beperkt is, evenals het aantal hogescholen met voltijd masteronderwijs.

Figuur 3.4 Instroom van internationale studenten in hbo-master, 2009-2018

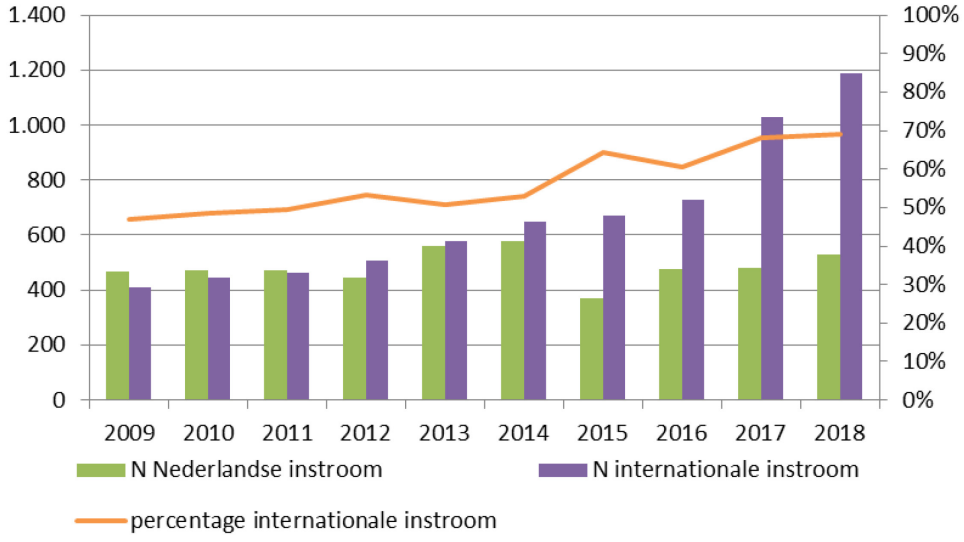

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Iets meer dan de helft (19) van de 36 hogescholen bieden voltijd masteronderwijs en daarvan zijn er 16 met een totale instroom van meer dan 30 studenten in voltijd onderwijs. Deze 16 staan in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 3.5 Internationale instroom per hogeschool, voltijd hbo-master, hogescholen met enkel aanbod in kunstonderwijs in groen, 2018

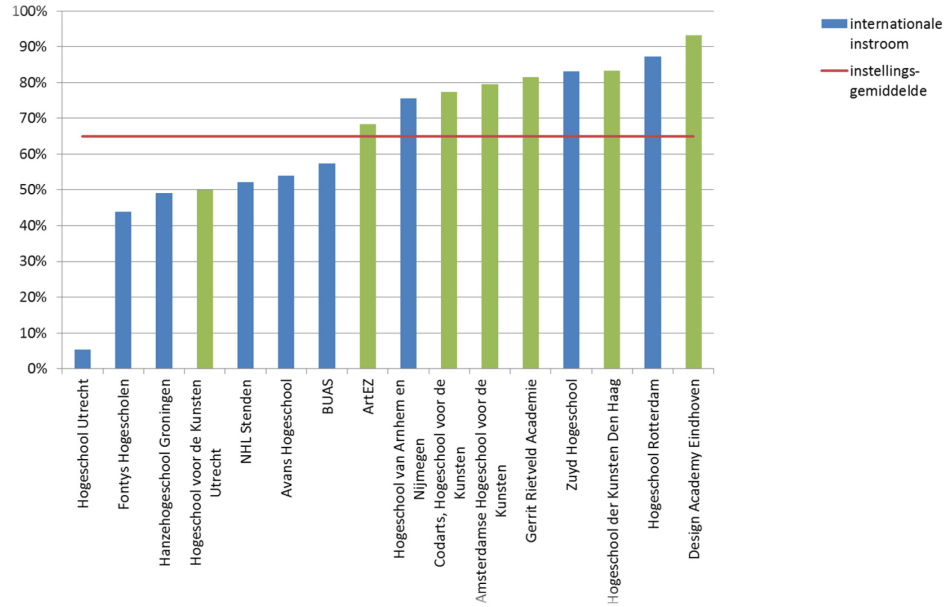

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Over het algemeen is de internationale instroom in het masteronderwijs van de hogescholen hoog, met uitzondering van de Hogeschool Utrecht.[4] Bijna de helft van de hogescholen in figuur 3.6 zijn mono-sectorale kunstinstellingen (met groen aangeduid). Ook bij de multi-sectorale instellingen zijn kunstopleidingen verantwoordelijk voor een bovengemiddeld hoge internationale instroom. Dit geldt voor de Hogeschool Rotterdam en voor Zuyd Hogeschool. Een uitzondering vormt de Hogeschool Arnhem en Nijmegen. Hier zijn het opleidingen in de sector Techniek met een hoge internationale instroom.

In de voltijd hbo-master is er weinig onderwijsaanbod buiten de sector Taal en Cultuur. We zien echter ook dat nieuw onderwijsaanbod in de sectoren Economie en Techniek tot een toename van de internationale instroom heeft geleid. In de sector Economie betreft het dan twee nieuwe Engelstalige opleidingen in de toerismebranche. In de sector Techniek betreft het drie nieuwe opleidingen waaronder een Engelstalige designopleiding. Het zijn daar dus niet zozeer de bestaande opleidingen die internationaliseren, maar nieuw onderwijsaanbod dat tot een grotere toestroom van internationale studenten leidt.

4 Het kunstonderwijs in Utrecht wordt aangeboden aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en niet aan de Hogeschool Utrecht.

Figuur 3.6 Opleidingen met een internationale instroom > 20% naar sector, hbo-master, 2018

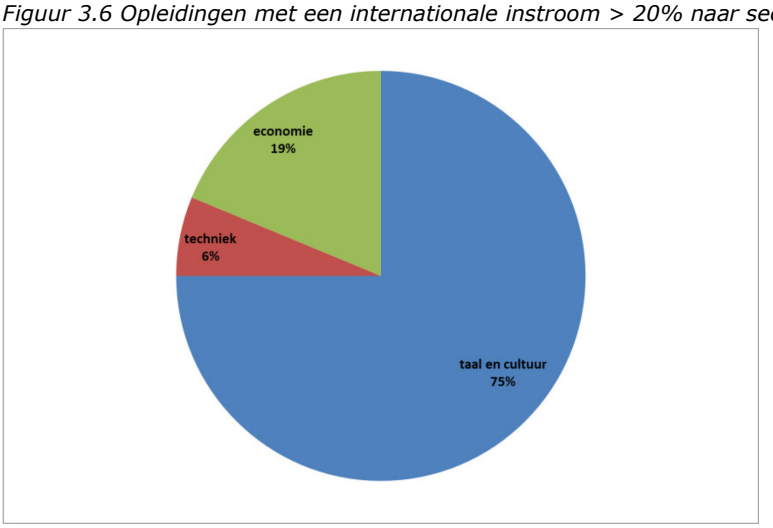

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs/opleidingen > 30 studenten

3.3 Internationale instroom in universiteiten

Wo-bachelor

In de voltijd wo-bachelor (zie figuur 3.7) neemt het aandeel internationale studenten gestaag toe. Was de relatieve instroom van internationale studenten in 2009 nog rond de 7 procent, in 2018 is dit bijna verdrievoudigd tot 20 procent. We hebben het dan over ongeveer 4.000 studenten in 2009 en 14.000 studenten in 2018.

Figuur 3.7 Instroom van internationale studenten in wo-bachelor, 2009-2018

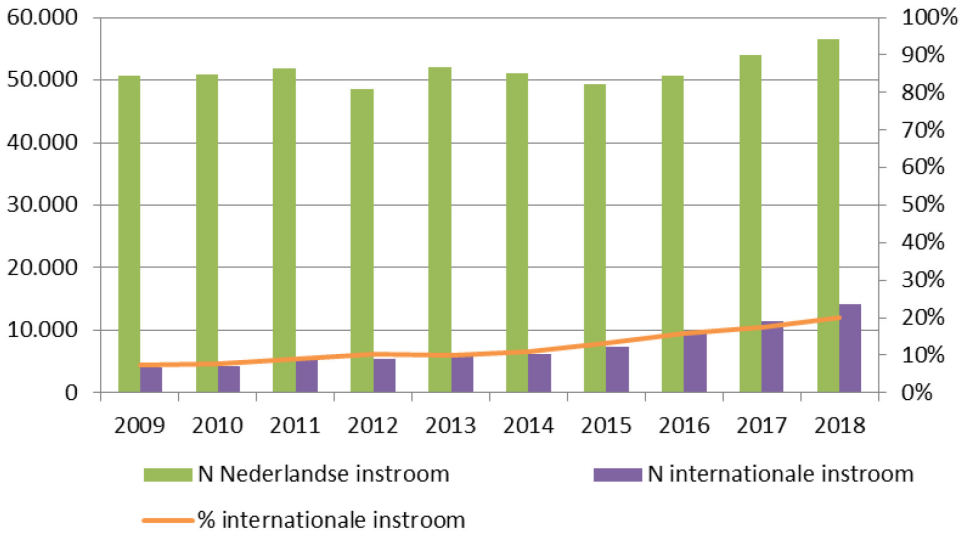

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Vier universiteiten hebben een bovengemiddeld hoge internationale instroom in hun bachelor onderwijs. Dit zijn de Universiteit van Amsterdam, de Rijksuniversiteit

Groningen, de Universiteit Twente en de Universiteit Maastricht. Van deze vier heeft de universiteit Maastricht veruit de grootste internationale instroom.

Figuur 3.8 Internationale instroom per universiteit, voltijd wo-bachelor, 2018

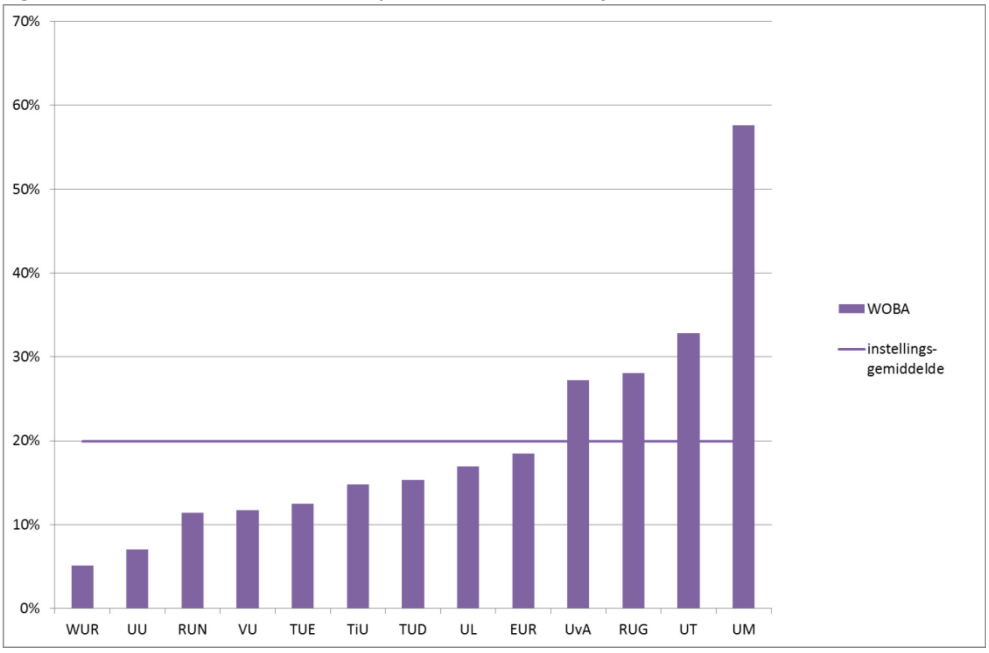

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Maastricht, Twente en Groningen hebben hun hoge internationale instroom in de bachelor deels te danken aan hun geografische ligging, dichtbij de grens met Duitsland. Niet iedere 'grensuniversiteit' heeft echter automatisch een hoge internationale instroom. De Radboud Universiteit Nijmegen had in 2018 een internationale instroom die ruim onder het gemiddelde van de instellingen lag.

In de bachelor is het aandeel internationale studenten bij vrijwel alle instellingen de laatste tien jaar gestegen. De Universiteit van Amsterdam valt op, met een stijging van bijna 25 procentpunten in het percentage internationale bachelorstudenten over een periode van tien jaar. Ook Wageningen University valt op, dit is de enige instelling met een daling van het aandeel internationale studenten in het bacheloronderwijs tussen 2009 en 2018, alhoewel dit de laatste twee jaar weer aantrekt. Op de Radbouduniversiteit en de Universiteit Maastricht is de internationale instroom de laatste twee jaar aan het afnemen.

De internationale instroom is tussen 2009 en 2018 in alle sectoren gestegen, met uitzondering van de sector Landbouw & Natuurlijke omgeving.[5] In de sector Economie en Gedrag & Maatschappij groeit de internationale instroom gestaag over de gehele periode. De sectoren Taal & Cultuur, Techniek en Natuur hebben tot 2014 een relatief stabiele instroom internationale studenten, waarna er vanaf 2014 een sterke stijging optreedt. De sterkste stijging over de gehele periode tussen 2009 en 2018 zien we bij de sector Gedrag & Maatschappij. Dit is ook de sector met de grootste internationale instroom in 2018.

5 Dit betreft uitsluitend onderwijs aan Wageningen University. In dit geval vallen sector en universiteit in zijn geheel samen.

Figuur 3.9 Internationale instroom, voltijd wo-bachelor per sector, 2009-2018

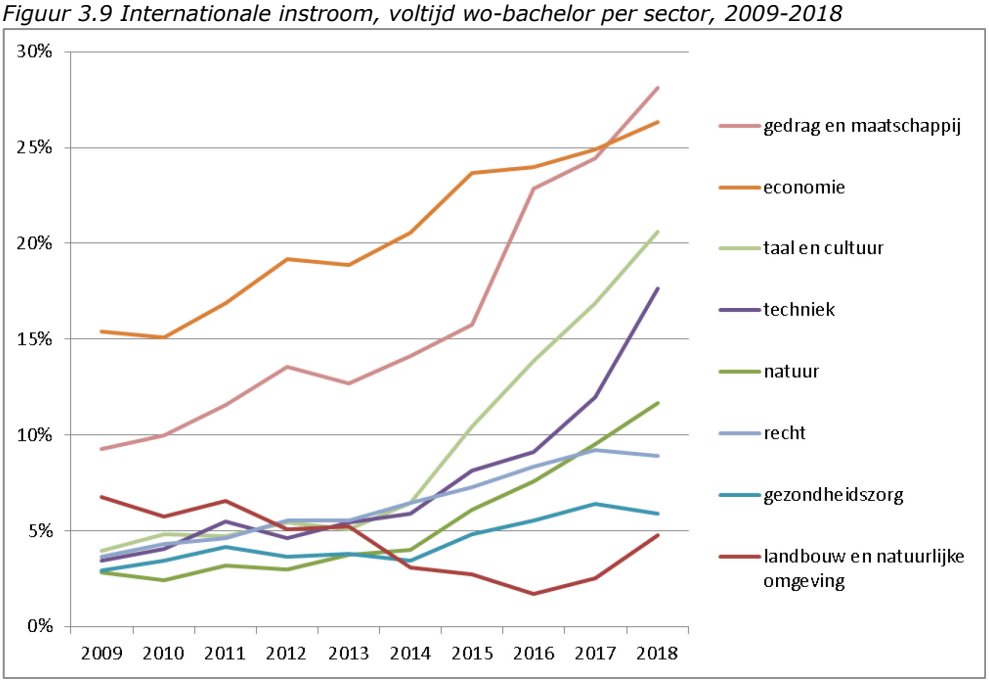

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Ongeveer een derde van de voltijd bacheloropleidingen in het wo heeft een internationale instroom van meer dan 20 procent. Dit betreft 111 van de 343 voltijd bacheloropleidingen met een instroom van meer dan 30 studenten. Deze opleidingen vinden we terug in verschillende sectoren. De meeste opleidingen vallen onder de sector Taal & Cultuur, maar ook de sectoren Gedrag & Maatschappij, Techniek, Economie en Natuur zijn goed vertegenwoordigd. Tenslotte hebben relatief veel sector-overstijgende opleidingen een grote internationale instroom. Dit zijn bijna allemaal opleidingen aan een University College.

Figuur 3.10 Opleidingen met een internationale instroom > 20% naar sector, wo-bachelor, 2018

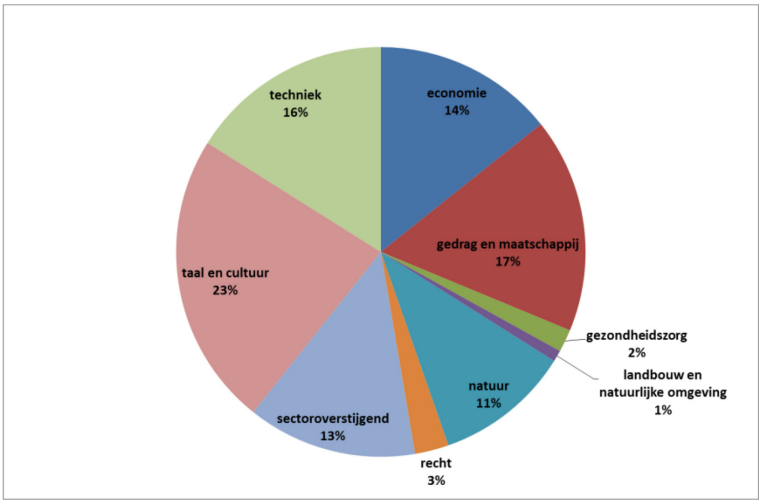

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs / opleidingen > 30 studenten

Wo-master

In het wo-master onderwijs neemt de instroom van internationale studenten al jaren toe. In 2009 was dit rond de 16 procent, dat zijn zo'n 6.000 studenten, in 2018 was dit al 28 procent, wat neerkomt op ongeveer 14.000 internationale studenten.

Figuur 3.11 Instroom van internationale studenten in wo-master, 2009-2018

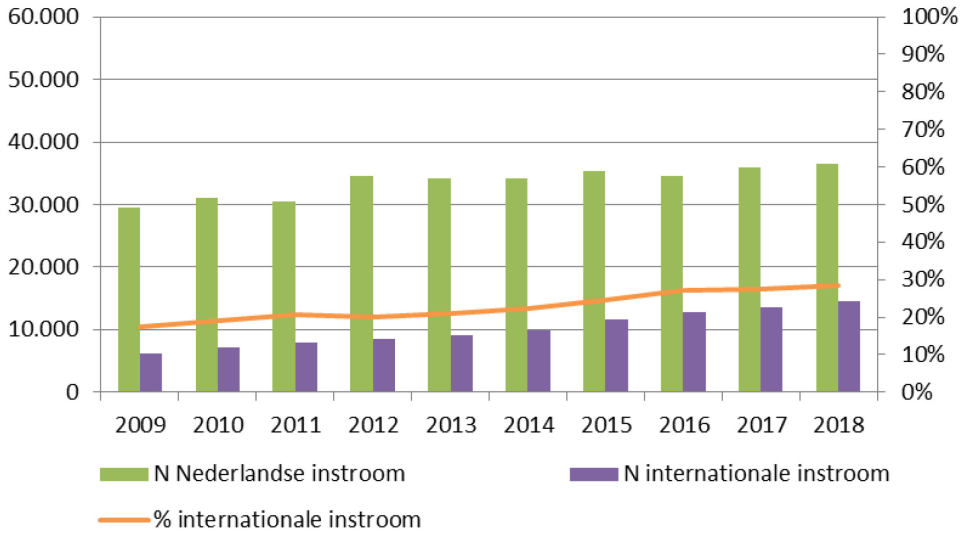

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

De internationale instroom in het masteronderwijs op de verschillende universiteiten lijkt minder afhankelijk van de directe nabijheid van het buitenland dan in de wo-bachelor. Misschien speelt hier de internationale reputatie van specifieke masteropleidingen een rol. Wageningen University, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit Maastricht hebben de grootste internationale instroom in het masteronderwijs. In figuur 3.12 is naast de internationale instroom in het masteronderwijs ook die in het bacheloronderwijs gezet. Dit laat zien dat binnen een universiteit het verschil in internationale instroom tussen bachelor en master fors kan zijn. Op enkele universiteiten is de internationale instroom in de bachelor klein, zoals op Wageningen University en de Universiteit Utrecht, terwijl deze op masterniveau relatief groot is.

Veel masteropleidingen hebben het Engels als voertaal (zie bijlage 1). Zo is in Wageningen de masterfase volledig in het Engels, wat een internationale instroom vergemakkelijkt, terwijl de voertaal in de bachelor voornamelijk het Nederlands is. Ook de drie Technische Universiteiten voeren bij meer dan 90 procent van hun masteropleidingen het Engels als onderwijstaal. De Universiteit Utrecht heeft in 2016 haar taalbeleid veranderd in "Engels, tenzij" in de master: masteropleidingen hebben het Engels als uitgangspunt. Opleidingen met Nederlands als voertaal zijn de uitzondering. Dit heeft een flinke impuls gegeven aan de internationale instroom in de master.

Figuur 3.12 Internationale instroom per universiteit, voltijd wo-master, 2018 (bachelor in schaduwbalken)

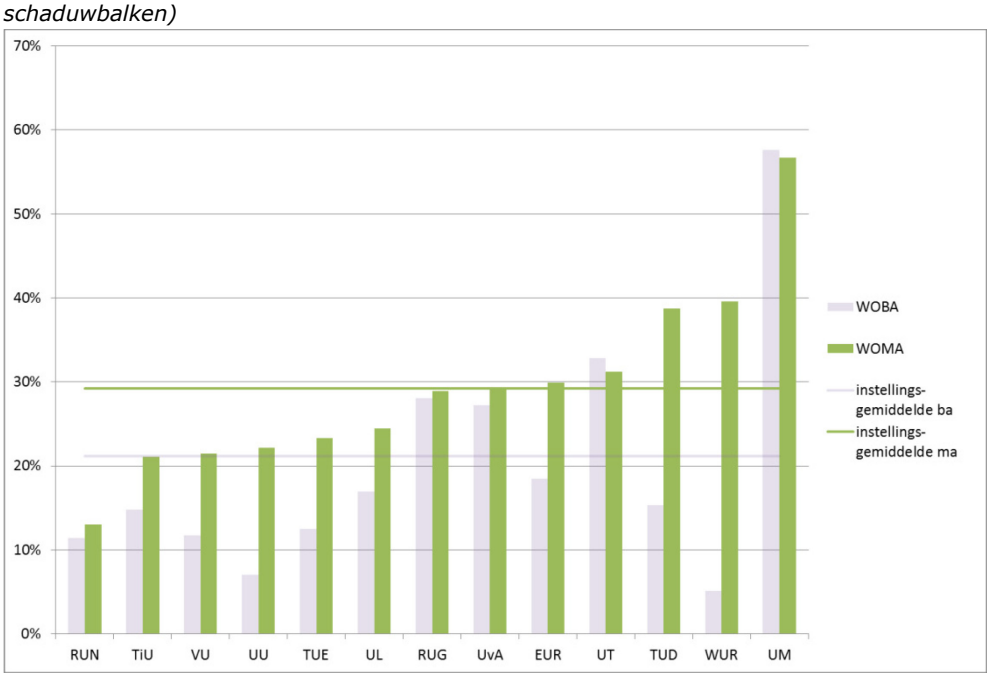

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Op Wageningen University na is de internationale instroom op alle universiteiten naar verhouding toegenomen. De internationale instroom in het masteronderwijs van de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Twente is het snelst gegroeid, ook op de Universiteit Maastricht is de internationale instroom fors gestegen over een periode van tien jaar. Opvallend genoeg is de internationale instroom in het masteronderwijs aan de Radboud Universiteit Nijmegen al over een lange periode laag, terwijl deze universiteit dicht tegen de Duitse grens ligt.

De internationale instroom in masteropleidingen in de sectoren Landbouw, Techniek en Economie stabiliseert de laatste twee jaar. In de overige sectoren stijgt het percentage internationale studenten nog steeds. Een uitzondering is de sector onderwijs. Daar is de internationale instroom laag en stabiel. In deze sector is het onderwijsaanbod vrijwel geheel Nederlandstalig en leidt dit aanbod nagenoeg volledig op voor de Nederlandse arbeidsmarkt.

Figuur 3.13 Internationale instroom, voltijd wo-master per sector, 2009-2018

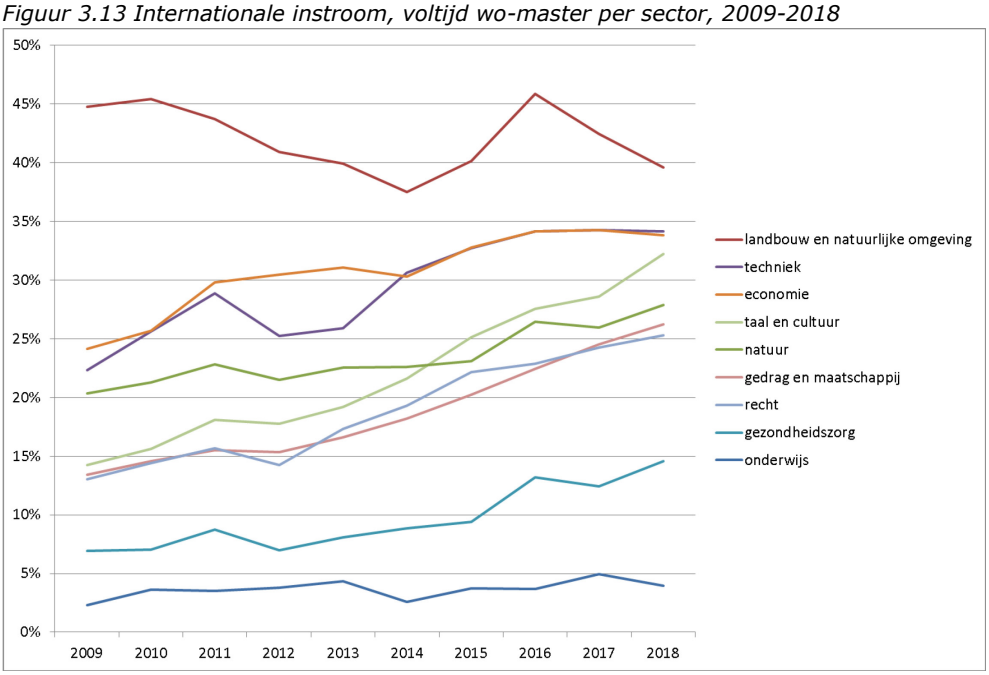

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Bijna twee derde van de voltijd masteropleidingen in het wo heeft een internationale instroom van meer dan 20 procent in 2018. Dat zijn 274 van de 452 opleidingen in dit onderzoek. Deze opleidingen komen in alle sectoren voor. De meeste masteropleidingen in het wo met een hoge internationale instroom treffen we in de sectoren Techniek, Gedrag & Maatschappij, Economie en Taal & Cultuur.

Figuur 3.14 Opleidingen met een internationale instroom > 20% naar sector, wo-master, 2018

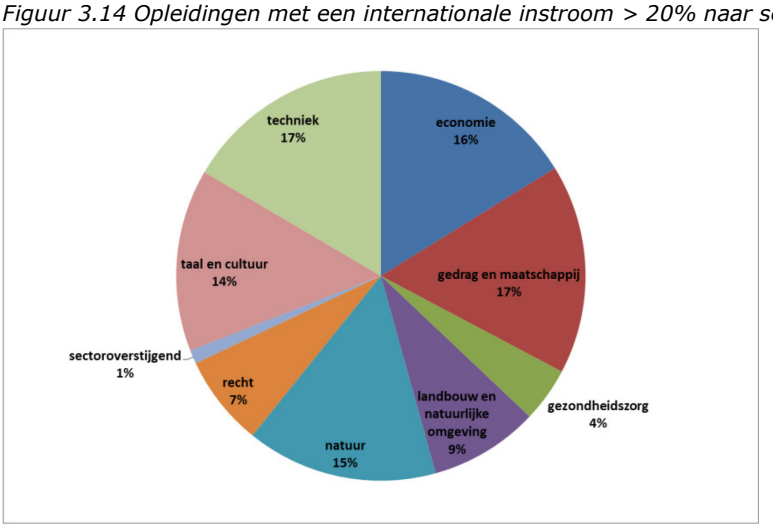

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs/opleidingen > 30 studenten

3.4 Conclusie

De internationale instroom neemt toe, maar concentreert zich op specifieke plekken binnen het hoger onderwijs. Op deze plekken wordt de keuzevrijheid van studenten mogelijk meer belemmerd dan op andere, minder internationale plekken. Daar staat de toegankelijkheid van de Nederlandse student mogelijk meer onder druk.
Voorlopig lijken er nog voldoende alternatieven binnen het hoger onderwijs. Maar in hoeverre een toenemend aantal studenten genoegen moet nemen met een tweede keus - dat kan zowel een andere instelling als een andere opleiding zijn – is onbekend.

4 Veranderingen van de Nederlandse studentenpopulatie

Samenvatting

Er zijn kleine verschillen in de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie tussen opleidingen met een groot aandeel internationale studenten en vergelijkbare opleidingen met een klein aandeel internationale studenten. Deze verschillen zijn weliswaar statistisch gezien significant, maar praktisch gezien overal zeer zwak tot verwaarloosbaar. Dit lieten DUO en Nuffic ook zien in hun onderzoek naar mogelijke effecten van internationalisering: bij een gelijke instroom van internationale studenten verschillen opleidingen bijna net zo sterk van elkaar in de samenstelling van hun Nederlandse studentenpopulatie als wanneer het een vergelijking tussen opleidingen met weinig en veel internationale studenten betrof (DUO e.a., 2019).

Wat vooral opvalt is dat in opleidingen waar het aandeel internationale studenten toeneemt, het percentage Nederlandse studenten waar we minder vanaf weten (vooropleiding onbekend, opleiding ouders onbekend en/of inkomen ouders onbekend) ook toeneemt. Mogelijk zijn dit studenten die zelf al een vooropleiding in het buitenland hebben gevolgd, of van wie ouders naar Nederland gemigreerd zijn en de Nederlandse nationaliteit hebben verkregen. Het ligt voor de hand dat voor deze groep studenten een internationaal georiënteerde opleiding aantrekkelijk is.

Het voorgaande geldt voor opleidingen die geen beperkt aantal plaatsen hebben. In opleidingen die dat wel hebben zien we op sommige plekken wel dat de instroom van specifieke groepen Nederlandse studenten achterblijft naarmate de internationale instroom toeneemt. Meer specifiek: in fixusopleidingen gaat een grotere instroom van internationale studenten samen met:

- Een afname van het aandeel Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in hbo- en wo-bachelor.
- Een afname van het aandeel Nederlandse vrouwen in hbo-bachelor en wo-master.
- Een afname van het aandeel studenten uit de lagere inkomensgroepen in hbo- en wo-bachelor.

Alles samengenomen laten de resultaten zien dat specifieke groepen Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd zijn in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten. Dit blijkt echter niet overal in even grote mate te spelen. In opleidingen waar het aantal studentplaatsen niet aan een beperking gebonden is, zien we geen of slechts zeer kleine verschillen tussen opleidingen met veel en opleidingen met weinig internationale instroom. In opleidingen met een beperkt aantal plaatsen treden er wel verschuivingen op in de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie bij een toename van internationale studenten. Voor bepaalde groepen studenten zijn deze opleidingen minder toegankelijk.

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat de instroom van internationale studenten de afgelopen tien jaar bijna overal is toegenomen, maar dat dit varieert tussen opleidingen, instellingen en sectoren. Dit geldt zowel voor het huidige percentage internationale studenten als voor de internationale groei die binnen opleidingen, instellingen en sectoren heeft plaatsgevonden.
De vraag die we in dit hoofdstuk willen beantwoorden is in hoeverre specifieke groepen Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd zijn in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten (zie ook DUO/Nuffic 2019).
Met andere woorden: zijn opleidingen met relatief veel internationale studenten minder toegankelijk voor specifieke groepen Nederlandse studenten dan opleidingen met nauwelijks internationale studenten? Dit beschrijven we eerst voor (bijna) alle voltijd opleidingen in het hoger onderwijs en vervolgens voor opleidingen met een beperkt aantal studentenplaatsen: numerus fixus opleidingen in de bachelor en opleidingen met een capaciteitsbeperking in de master.

We hebben de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie voor verschillende groepen bekeken voor hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master. Opleidingen in de hbo-master waren in bijna alle gevallen te klein voor deze analyse. De groepen die we onderscheiden zijn:

- Sekse (vrouwen en mannen)
- Migratieachtergrond (studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, Nederlandse studenten/studenten met een westerse migratieachtergrond)
- Vooropleiding voor ho (mbo, havo, vwo, overig/onbekend)
- Opleiding ouders (eerste-generatie studenten, tweede generatiestudenten en studenten met ouders met een onbekende opleiding)
- Inkomen ouders (vijf verschillende inkomensgroepen en inkomen onbekend)

4.2 Verschillen tussen opleidingen met weinig en veel internationale instroom

We hebben de opleidingen in het hbo en in het wo ingedeeld in vijf groepen variërend van 0 tot 20 procent internationale instroom tot 80 tot 100 procent internationale instroom in 2018.[6] Opleidingen met minder dan dertig Nederlandse studenten[7] en berekeningen over minder dan tien opleidingen zijn buiten beschouwing gelaten.
Vervolgens hebben we per opleiding de groep Nederlandse studenten er uitgelicht en die groep studenten tussen de vijf groepen opleidingen vergeleken op een aantal kenmerken. Het voordeel van deze aanpak is dat het op een eenvoudige manier inzichtelijk maakt in hoeverre opleidingen met een grote of kleine internationale instroom ook een grote of kleine instroom van specifieke groepen Nederlandse studenten heeft.
Deze schijnbare samenhang kan echter ook worden verklaard doordat bepaalde opleidingen die nu veel internationale studenten trekken van oudsher al veel

6 DUO/Nuffic hebben in 2019 soortgelijke analyses uitgevoerd. Zij hebben echter andere groepen opleidingen vergeleken: geen; 0-10%; 10-20%; 20-30%; >30% internationale instroom. Dit maakt dat we onze resultaten niet goed kunnen vergelijken met die van DUO/Nuffic. Hun eerste drie groepen komen immers overeen met onze eerste groep en hun laatste twee groepen zijn in onze analyse in vier groepen uitgesplitst. We hebben onze resultaten desondanks zo goed als mogelijk is vergeleken met die van hen. Daar waar verschillen zichtbaar zijn die we niet kunnen verklaren met de groepsindeling worden ze vermeld.

7 In het onderzoek van DUO/Nuffic (2019) zijn opleidingen met minder dan tien Nederlandse studenten buiten beschouwing gelaten.

instroom van een specifieke groep Nederlanders hebben, zoals mannen in technische opleidingen.

Daarom hebben we ook gekeken naar ontwikkelingen over de tijd. Zien we dat naarmate er in een opleiding meer internationale studenten instromen, er relatief minder Nederlandse studenten uit specifieke groepen instromen? Zo hebben we het percentage internationale groei tussen 2009 en 2018 gecorreleerd met bijvoorbeeld het percentage toe- of afname van Nederlandse vrouwen tussen 2009 en 2018 binnen een opleiding. Het voordeel van deze manier van vergelijken is dat we iets beter rekening houden met verschillen tussen opleidingen, zoals de sector waartoe ze behoren (zie bijlage 2 voor verdere toelichting op deze werkwijze). [8]

Verschillen tussen opleidingen in 2018

Vrouwen

In figuur 4.1 is het percentage Nederlandse vrouwen per groep opleidingen weergegeven. We zien bijvoorbeeld dat in hbo-bacheloropleidingen met een internationale instroom van 40 tot 60 procent het aandeel Nederlandse vrouwen rond de 49 procent is. In hbo-bacheloropleidingen met een internationale instroom van minder dan 20 procent is het aandeel Nederlandse vrouwen rond de 48 procent.

Figuur 4.1 Percentage Nederlandse vrouwen in opleidingen met een verschillende internationale instroom (0-20% - 80-100%), hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master, 2018

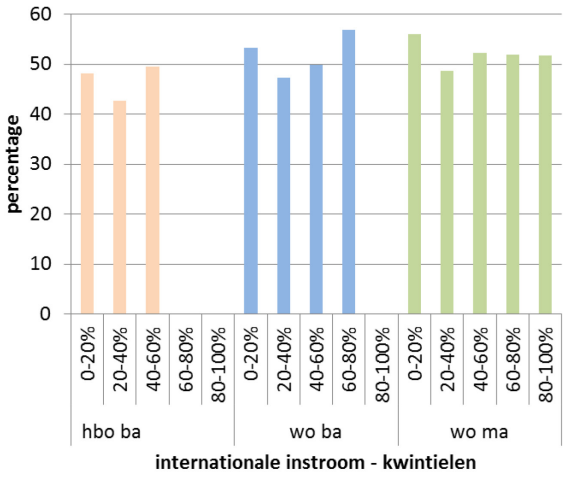

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs
Balken in de figuur ontbreken als deze minder dan tien opleidingen betreffen.

Het percentage Nederlandse vrouwen verschilt tussen de groepen opleidingen, maar niet op een systematische manier. Er is geen samenhang tussen het aandeel Nederlandse vrouwen en het aandeel internationale studenten.

8 DUO heeft in haar rapport onderliggend aan het IBO onderzoek (DUO/Nuffic 2019; IBO, 2019) een soortgelijke analyse uitgevoerd. Zij hebben verschillen tussen 2013 en 2018 binnen opleidingen gecorreleerd.

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond

Onze resultaten wijzen ook niet op een samenhang tussen de internationale instroom in 2018 en het aandeel Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Groepen opleidingen verschillen weliswaar in hun samenstelling naar migratieachtergrond, maar evenals bij vrouwen zien we geen trend in een bepaalde richting (figuur 4.2).

Figuur 4.2 Percentage Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in opleidingen met een verschillende internationale instroom (0-20% - 80-100%), hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master, 2018

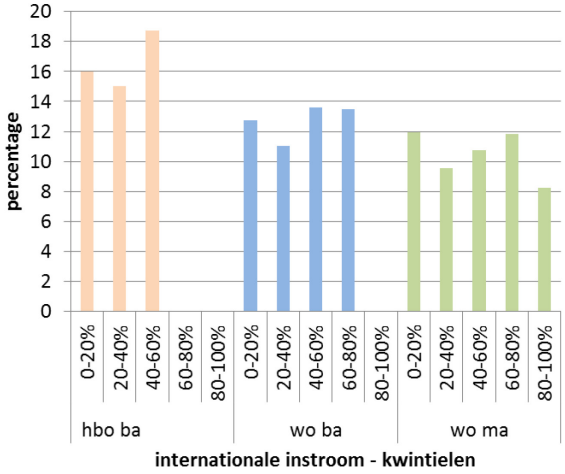

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs
Balken in de figuur ontbreken als deze minder dan tien opleidingen betreffen.

Vooropleiding vóór hoger onderwijs
In opleidingen met een hoog percentage internationale instroom hebben Nederlandse studenten relatief vaker een onbekende of overige vooropleiding dan in opleidingen met een laag percentage internationale instroom. Dit geldt zowel voor hbo-bacheloropleidingen, wo-bacheloropleidingen als voor wo-masteropleidingen. Dit zijn deels studenten die hun vooropleiding in het buitenland hebben gevolgd of een Europees Baccalaureaat in Nederland hebben behaald. Voor deze groep is een opleiding met veel internationale studenten waarschijnlijk een aantrekkelijke keuze.

Omdat alle vooropleidingsgroepen gezamenlijk de gehele Nederlandse populatie vertegenwoordigen (100 procent), betekent een grotere omvang van de ene groep automatisch dat de andere groepen naar verhouding kleiner zijn. In de wo-bachelor zien we dat een groter aandeel studenten met een onbekende vooropleiding met name samengaat met een kleiner aandeel studenten met een vwo-vooropleiding. In de hbo-bachelor betreft dit juist studenten met een havo-vooropleiding, en in de wo-master betreft dit in gelijke mate studenten met een vwo- en havo-vooropleiding.

Figuur 4.3 Percentage studenten met een verschillende vooropleiding in opleidingen met een verschillende internationale instroom (0-20% - 80-100%), hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master, 2018

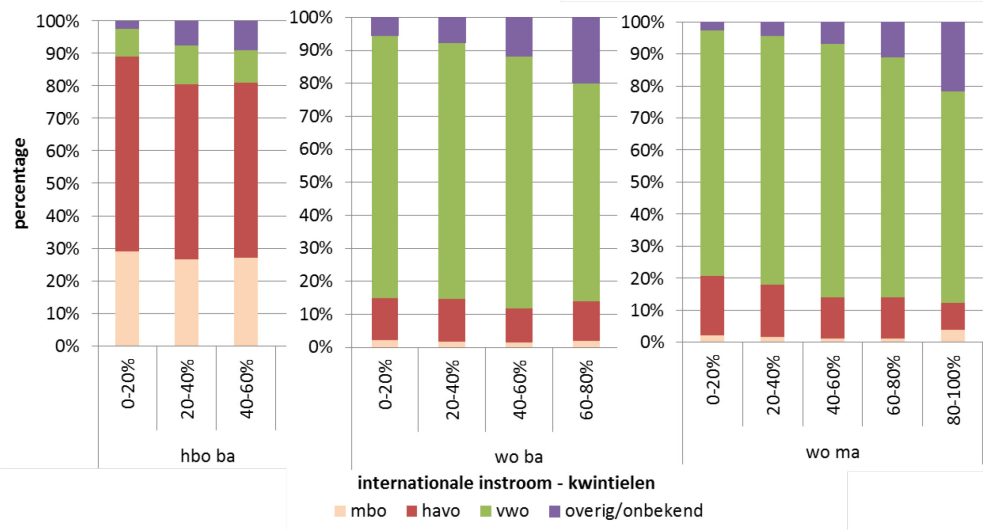

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs
Balken in de figuur ontbreken als deze minder dan tien opleidingen betreffen.

Eerste generatie studenten

Het aandeel eerste generatie studenten is ongeveer gelijk bij verschillende percentages internationale instroom. In het wo (bachelor en master) is het aandeel tweede generatie studenten kleiner naarmate opleidingen een grotere internationale instroom hebben. Dit geldt andersom voor Nederlandse studenten van wie de opleiding van de ouders onbekend is; deze groep is relatief groter in opleidingen met veel internationale instroom. Mogelijk zijn dit studenten wier ouders geen opleiding in Nederland hebben genoten. Dit zijn onder andere buitenlandse ouders die naar Nederland zijn gemigreerd en waarvan het kind de Nederlandse nationaliteit heeft. In de hbo-bachelor vertoont de samenstelling van eerste- en tweede generatie studenten geen samenhang met internationalisering.

Figuur 4.4 Percentage eerste- en tweede generatie studenten in opleidingen met een verschillende internationale instroom (0-20% - 80-100%), hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master, 2018

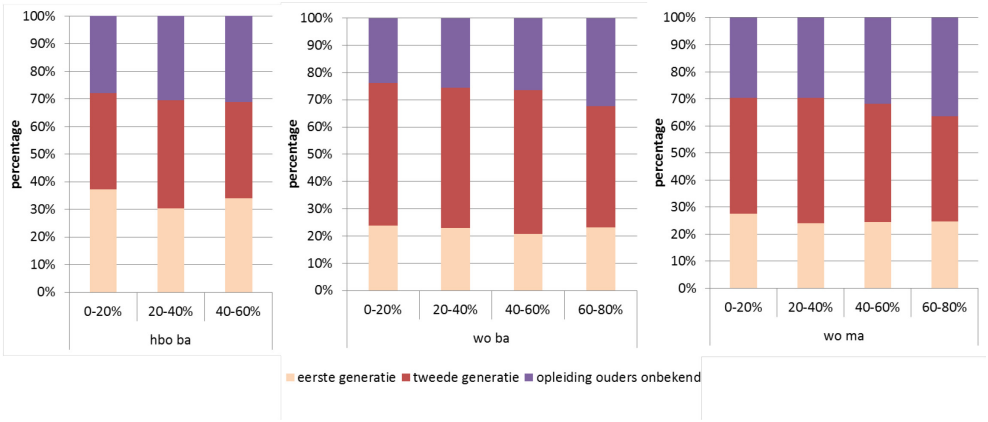

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Balken in de figuur ontbreken als deze minder dan tien opleidingen betreffen.

Studenten met ouders met een laag inkomen

In de hbo-bachelor zijn studenten uit de lagere inkomensgroepen iets minder sterk vertegenwoordigd in opleidingen met een hoog percentage internationale instroom. Dit zien we niet terug in de wo-bachelor en -master. Studenten van wie het inkomen van de ouders niet bekend is, zijn sterker vertegenwoordigd in opleidingen met een hoge internationale instroom dan in opleidingen met een lage internationale instroom. Dit geldt voor hbo-bachelor en voor wo-bachelor en –master. Andersom zijn daar studenten met ouders in de hoogste twee inkomensgroepen minder sterk vertegenwoordigd in opleidingen met een hoge dan met een lage internationale instroom.

Figuur 4.5 Percentage studenten uit verschillende inkomensgroepen in opleidingen met een verschillende internationale instroom (0-20% - 80-100%), hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master, 2018

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Balken in de figuur ontbreken als deze minder dan tien opleidingen betreffen.

Verschillen in opleidingen tussen 2009 en 2018

In de vorige deelparagraaf hebben we gekeken naar de vertegenwoordiging van groepen studenten in opleidingen met een verschillende internationale instroom. In deze deelparagraaf kijken we naar de samenhang tussen de mate van internationale groei en de ontwikkeling van de Nederlandse instroom binnen een opleiding. In tabel 4.1 staan de correlaties tussen de toename van de internationale instroom (het percentage in 2018 minus het percentage in 2009) enerzijds en de toename van de betreffende Nederlandse studentgroep (percentage 2018 minus percentage 2009) anderzijds. Alle significante correlaties zijn opgenomen. Sommige correlaties zijn echter erg klein. Zij zijn dan weliswaar significant, maar in effect te verwaarlozen. Zo worden correlaties kleiner dan 0,20 als verwaarloosbaar beschouwd, en tussen de 0,20 en 0,40 als een zwakke samenhang. In de beschrijvingen houden we rekening met de grootte van de correlatie.

Tabel 4.1 Samenhang (correlatiecoëfficiënten) tussen verandering internationale instroom en verandering Nederlandse studentenpopulatie, 2009 vergeleken met 2018

Verandering in internationale instroom, 2009-2018	**hbo-bachelor**	**wo-bachelor**	**wo-master**
vrouwen	ns	ns	ns
niet-westerse migratieachtergrond	0,12**	0,11*	-0,16**
vooropleiding			
mbo	-0,11**	ns	-0,10*
havo	ns	-0,20**	ns
vwo	ns	ns	ns
overig (buitenlands diploma/ Europees baccalaureaat)	0,30**	0,35**	0,32**
onbekend	0,10**	0,31**	0,27**
opleiding ouders			
eerste generatie studenten	ns	ns	ns
tweede generatie studenten	ns	-0,14**	ns
opleiding ouders onbekend	ns	0,15**	ns
inkomen ouders			
inkomen 0-20%	ns	ns	ns
inkomen 20-40%	ns	ns	-0,15**
inkomen 40-60%	ns	ns	ns
inkomen 60-80%	-0,09**	ns	ns
inkomen 80-100%	ns	-0,11*	ns
inkomen onbekend	0,28**	0,44**	0,40**
aantal opleidingen	*569*	*260*	*173*

Bron: DUO: 1cijferHO, CBS: microdata, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs, * p< 0,10, ** p<0,05, ns = niet significant

Vrouwen

We vinden geen significante samenhang tussen de verandering van het percentage internationale instroom tussen 2009 en 2018 en de verandering in instroom van Nederlandse vrouwen. In hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master is de correlatie tussen beide verschilscores niet significant. DUO vindt een positieve samenhang tussen de toename van internationalisering en de toename van het aandeel Nederlandse vrouwen in wo-masteropleidingen. De correlatie die zij vinden is echter zeer laag.

Niet-westerse migratieachtergrond
In opleidingen waar de internationale instroom is toegenomen, is een significante toename van het aandeel Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in hbo- en wo-bachelor en een significante afname in wo-master. De correlaties zijn zeer laag. De samenhang zal in werkelijkheid nauwelijks verschil uitmaken. DUO vindt ook een significante positieve samenhang voor de wo-bachelor. Voor de hbo-bachelor en wo-master vindt zij deze samenhang niet.

Vooropleiding vóór hoger onderwijs
De toename van internationale studenten gaat samen met een toename van studenten met een overige en onbekende vooropleiding. In de hbo-bachelor gaat bij een toename van internationale studenten de groep studenten met een mbo-vooropleiding significant omlaag; dit is een zeer kleine samenhang. Eenzelfde kleine samenhang tussen toename internationale instroom en afname mbo-vooropleiding zien we ook in de wo-master. Deze groep studenten is daar ook nog eens erg klein van omvang (stapelaars via hbo). Ten slotte neemt in de wo-bachelor de havo-instroom af naarmate de internationale instroom toeneemt.

Eerste generatie studenten
Voor de groep eerste generatie studenten die instromen in opleidingen in het hoger onderwijs heeft de ontwikkeling van de internationale instroom geen effect. In de wo-bachelor zien we wel dat een toename van de instroom van internationale studenten samengaat met een toename van het aandeel studenten waarvan de opleiding van de ouders onbekend is en een afname van het aandeel tweede generatie studenten. Ook dit zijn overigens in beide gevallen zeer kleine samenhangen.

Inkomen ouders
De groep ouders waarvan we het inkomen niet kennen neemt toe naarmate ook de internationale instroom toeneemt. Dit zien we in de hbo-bachelor, de wo-bachelor en de wo-master. Een kleine negatieve samenhang treffen we in de bachelorfase (hbo én wo) tussen de internationale instroom en de instroom van de hogere inkomensgroepen. In de masterfase in het wo zien we juist een negatieve samenhang tussen de internationale instroom en de lagere inkomensgroep.

4.3 Verschillen tussen fixusopleidingen met weinig en veel internationale instroom

In deze paragraaf gaan we na of er een samenhang is tussen internationalisering enerzijds en de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie anderzijds als er sprake is van een beperkt aantal studentplaatsen. In de vorige paragraaf hebben we gezien dat de mate van internationale instroom in enkele gevallen een (zeer kleine) samenhang vertoont met de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie. Met andere woorden, mogelijk zijn opleidingen met veel internationale studenten minder toegankelijk geworden voor sommige groepen Nederlanders. Mogelijk zijn opleidingen met veel internationale studenten echter ook in absolute omvang gegroeid. In dat geval zijn deze opleidingen niet per se minder toegankelijk, maar vooral groter geworden.[9]
Daarnaast zijn de meeste correlaties zeer klein en maken waarschijnlijk in werkelijkheid weinig verschil uit voor de toegankelijkheid.

In het geval van opleidingen met een beperkt aantal studentplaatsen (een fixus of capaciteitsbeperking) betekent de plaatsing van de één een beschikbare plek minder voor de ander. Naarmate de instroom van internationale studenten in opleidingen met een beperkt aantal plaatsen toeneemt, zijn er dus minder beschikbare plaatsen voor Nederlandse studenten binnen die opleiding. Het kan dan zijn dat de hierdoor toegenomen concurrentie minder positief uitpakt voor een specifieke groep Nederlandse studenten. In dat geval spreken we van verdringing op het niveau van de opleiding.

Uit de In- en Doorstroommonitor weten we dat bij opleidingen met een beperkt aantal plaatsen specifieke groepen studenten minder sterk vertegenwoordigd zijn dan in reguliere opleidingen (Inspectie van het Onderwijs, 2018a). De vraag is of dit nog meer het geval is als het beperkte aantal plaatsen ook in toenemende mate wordt gevuld door internationale studenten. Om dit na te gaan hebben we verschillende OLS-regressiemodellen[10] berekend. Daarin hebben we de relatieve omvang van verschillende groepen Nederlandse studenten geschat op basis van het instroomjaar, het percentage internationale studenten, het hebben van een fixus en een combinatie de twee laatste: het zogenaamde interactie-effect (fixus x percentage internationale studenten). Hierbij hebben we rekening gehouden met verschillen tussen sectoren, door deze in het model op te nemen (zie bijlage 2 voor de uitgebreide tabellen).

In de rekenmodellen zijn we vooral geïnteresseerd in het zogenoemde interactie-effect. Dit is het gezamenlijke effect van twee kenmerken op de samenstelling van de Nederlandse populatie: het percentage internationale instroom gecombineerd met een fixus. Deze geeft aan of de samenhang tussen het percentage internationale studenten en de populatiesamenstelling van de Nederlandse studenten binnen dezelfde opleiding verschilt tussen opleidingen met en zonder fixus. Een voorbeeld: stel, we schatten het percentage Nederlandse vrouwen in opleidingen in de hbo-bachelor, dan betekent een positief effect van het percentage internationale studenten dat naarmate het percentage internationale studenten groter is, het percentage Nederlandse vrouwen daar ook groter is.

9 Het feit dat deze groei samengaat met een andere samenstelling van de Nederlandse populatie duidt er nog steeds op dat deze opleidingen aantrekkelijker zijn voor bepaalde studenten dan voor andere studenten. De groepen groeien namelijk niet in een evenredig tempo.

10 Ordinary Least Squares (OLS) Regressie is de meest eenvoudige lineaire regressie waarbij een rechte lijn door een puntenwolk wordt geschat op basis van het kleinste kwadratengemiddelde.

Als het interactie-effect (*fixus x percentage internationale studenten)* positief is, betekent dit dat de relatie tussen internationale studenten en Nederlandse vrouwen sterker is in opleidingen met een fixus. In tabel 4.2 staan de interactie-effecten voor de verschillende groepen weergegeven.

Tabel 4.2 Interactie effecten uit vijf geschatte regressiemodellen; fixus x percentage internationale studenten in opleidingen in het hoger onderwijs

	hbo ba	wo ba	wo ma
vrouwen	-	ns	-
niet-westerse migratieachtergrond	-	-	ns
vooropleiding mbo (hbo)/vwo (wo)	ns	ns	ns
eerste generatie	ns	ns	ns
laag huishoudinkomen	-	-	ns

Bron: DUO: 1cijferHO, CBS: microdata, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

ns=niet significant. + = positief effect, - = negatief effect, gecontroleerd voor sectoren en instroomjaar

In de hbo-bachelor en de wo-master neemt in fixusopleidingen het percentage Nederlandse vrouwen af naarmate het percentage internationale studenten toeneemt.[11] In figuur 4.7 is het interactie-effect voor vrouwen in fixusopleidingen uit bovenstaande tabel doorberekend en gevisualiseerd. Figuur 4.7 laat zien dat het percentage Nederlandse vrouwen fors afneemt in hbo-fixusopleidingen bij een toename van de internationale instroom. Ter illustratie: In hbo fixusopleidingen met 0 procent internationale instroom is rond de 72 procent van de Nederlandse populatie vrouw. In fixusopleidingen met 20 procent internationale instroom is het percentage vrouwen met zo'n 17 procentpunten afgenomen tot 55 procent. In reguliere opleidingen is het percentage Nederlandse vrouwen rond de 68 procent, ongeacht het percentage internationale instroom.[12]

11 Dit betekent overigens dat het percentage mannen automatisch toeneemt. Mannen en vrouwen samen zijn immers 100 procent.

12 Deze percentages hebben betrekking op de sector Gedrag & Maatschappij in 2009. Deze zijn als referentiecategorie genomen. Dit maakt voor de richting van de lijnen in de figuren niet uit.

In de wo-masteropleidingen met een capaciteitsbeperking zien we ook een afname, maar minder sterk dan in de hbo-fixusopleidingen.

Figuur 4.7 Het effect van het aandeel internationale studenten op het aandeel Nederlandse vrouwen voor fixus en reguliere opleidingen[13]

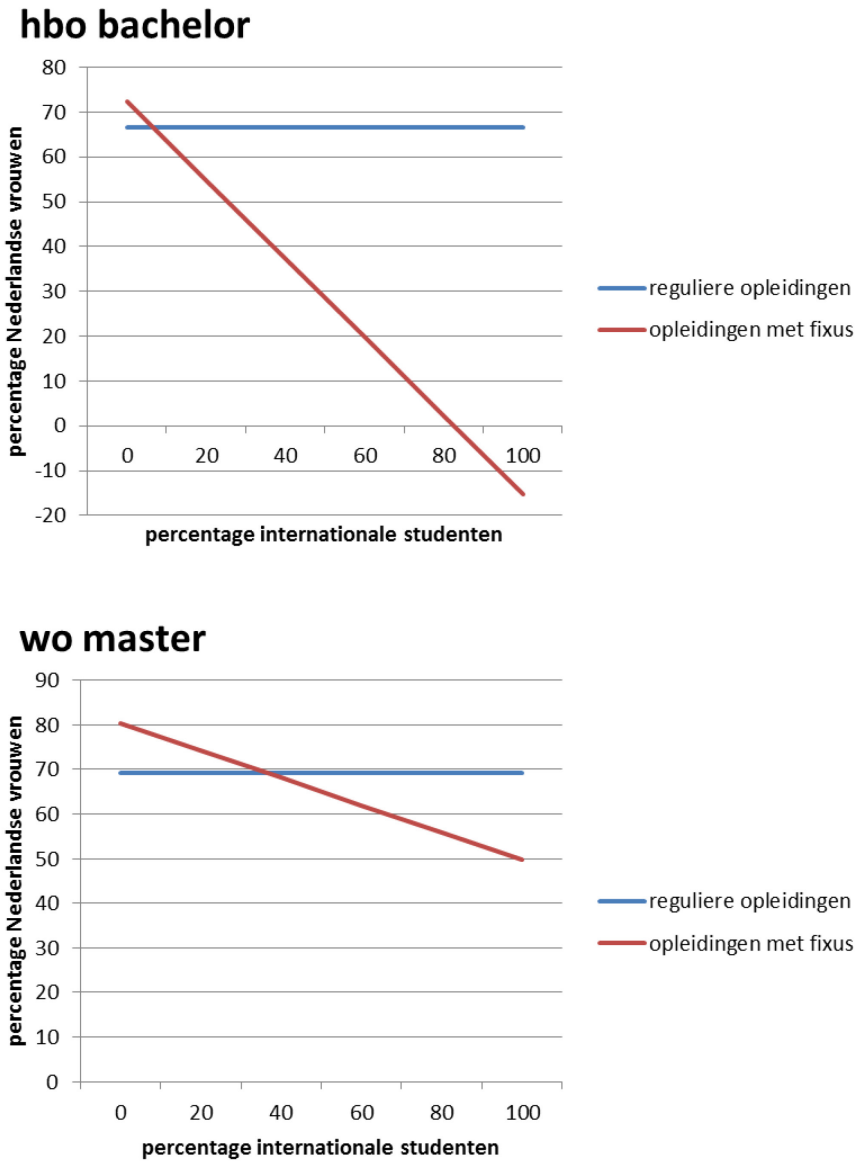

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond neemt in fixusopleidingen in hbo- en wo-bachelor af naarmate het percentage internationale studenten toeneemt. Met andere woorden, de afname van het aantal beschikbare plaatsen in fixusopleidingen gaat samen met een minder groot aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond.

13 Omdat we de coëfficiënten extrapoleren vanaf een beginsituatie van 0 procent internationale instroom, kan het voorkomen dat er bij 100 procent internationale instroom een negatief aandeel ontstaat. Belangrijk in onderstaande figuur en de figuren die volgen is het verschil in toe- en/of afname tussen fixus en regulier en niet zozeer de exacte percentages op de y-as.

Figuur 4.8 laat het verschil tussen fixus- en reguliere opleidingen zien. Hierin is het interactie effect uit tabel 4.2 verwerkt. De figuur laat duidelijk zien dat internationalisering van fixusopleidingen in de bachelorfase samengaat met een lagere vertegenwoordiging van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Dit betekent dus ook dat het aandeel Nederlandse studenten zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond daar relatief groter is.

Figuur 4.8 Het effect van het aandeel internationale studenten op het aandeel Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond voor fixus en reguliere opleidingen

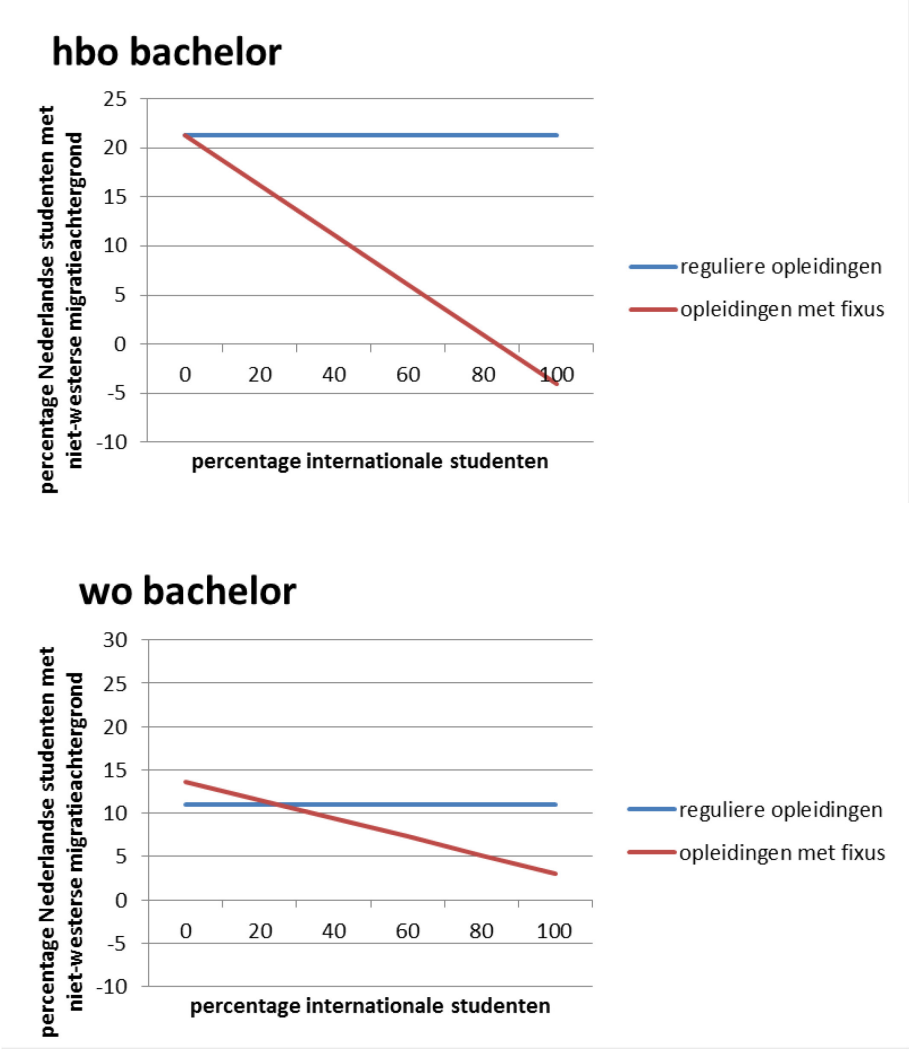

Bron: DUO: 1cijferHO, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

Er zijn geen verschillen tussen reguliere en fixusopleidingen in de samenhang tussen het percentage internationale studenten en het percentage Nederlandse studenten met mbo of vwo. Ook is er geen verschil tussen opleidingen met en zonder fixus in de samenhang tussen het percentage internationale studenten en het percentage Nederlandse eerste generatie studenten.

In fixusopleidingen neemt in de bachelor (hbo en wo) de instroom van de laagste inkomensgroep (sneller) af, naarmate het percentage internationale studenten toeneemt. Figuur 4.9 geeft deze samenhang tussen fixus en niet-fixusopleidingen weer. De hogere inkomensgroepen (we hebben niet gekeken welke dat specifiek zijn) nemen in aandeel dus toe.

Figuur 4.9 Het effect van het aandeel internationale studenten op het aandeel Nederlandse studenten uit de laagste inkomensgroep voor fixus en reguliere opleidingen

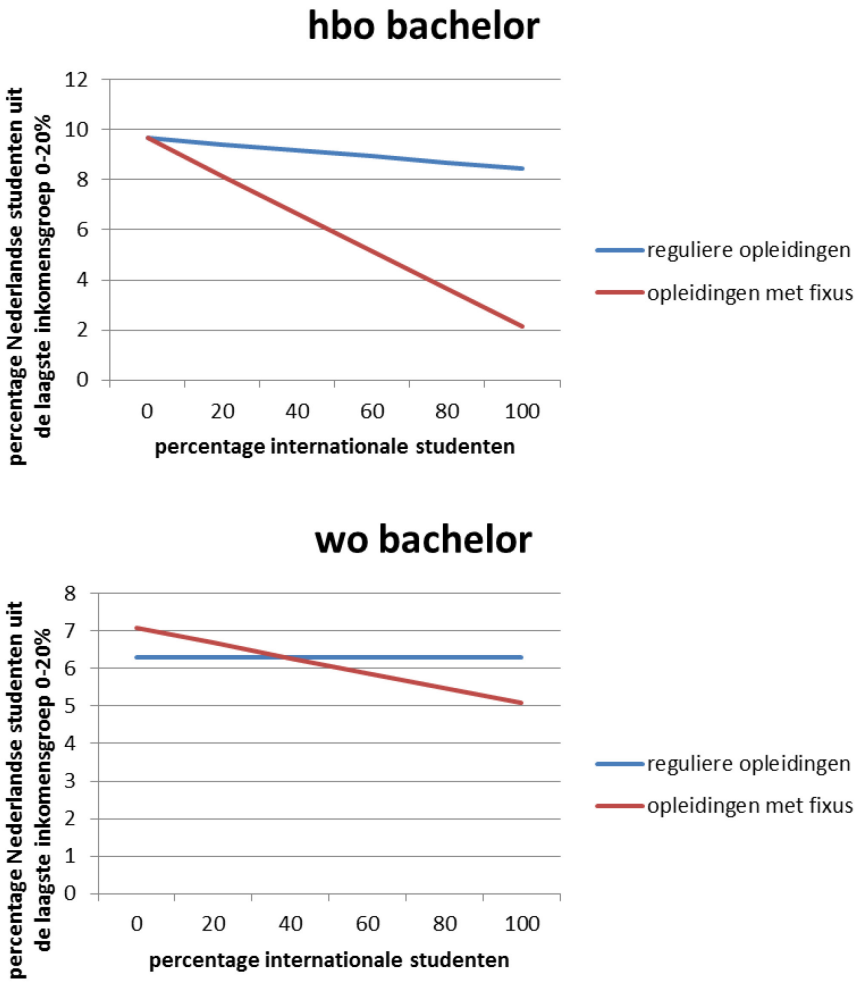

Bron: DUO: 1cijferHO, CBS: microdata, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

4.4 Conclusie

In hoeverre zijn specifieke groepen Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten? Er zijn drie groepen Nederlandse studenten die opvallen in onze resultaten: studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, vrouwen en studenten uit de lagere inkomensgroepen. In opleidingen met een beperkt aantal studentplaatsen lijken zij in de verdrukking te komen naarmate de internationale instroom daar toeneemt. Daar is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs mogelijk in het geding. In hoeverre deze groepen er zelf (vaker) voor kiezen om bij voorbaat af te zien van sterk geïnternationaliseerde opleidingen of in hoeverre ze (vaker) worden afgewezen, is nog onduidelijk. We kennen de overwegingen van studenten niet en weten niet hoe hun keuzeproces verloopt.

Op basis van deze resultaten kunnen we stellen dat het hoger onderwijs op een beperkt aantal plaatsen voor specifieke groepen studenten minder toegankelijk lijkt dan voorheen. We kunnen echter niet concluderen dat dit hoofdzakelijk is toe te schrijven aan verdringing van deze groepen Nederlandse studenten, mogelijk speelt zelfselectie hier ook een belangrijke rol.

5 Beleid rondom internationalisering

Samenvatting

Instellingen en opleidingen die internationaliseren hebben in het algemeen geen specifiek beleid dat gericht is op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen voor Nederlandse studenten. Daarbij speelt een belangrijke rol dat een voorkeursbehandeling voor Nederlandse studenten wettelijk niet toegestaan is. De vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen die internationaliseren vinden het wel belangrijk dat er sprake is van een goede balans tussen Nederlandse studenten en internationale studenten. Internationalisering leidt volgens de instellingen en opleidingen waarvan we vertegenwoordigers en studenten hebben gesproken niet tot risico's voor de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten. Instellingen en opleidingen zijn redelijk tevreden over de omvang van de internationale instroom en hoe ze die kunnen managen. Desondanks zoekt een aantal van de instellingen en opleidingen die we hebben gesproken (met name in het wetenschappelijk onderwijs) naar wegen en instrumenten om wat betreft nationaliteit meer grip op de samenstelling van de studentenpopulatie te krijgen.

De studenten die wij hebben gesproken benadrukken eveneens dat een gemixte samenstelling van de internationale studentenpopulatie belangrijk is, onder meer voor het bereiken van de voordelen van een *international classroom*. Zij zien veel voordelen aan internationalisering, mits deze diverse samenstelling kan worden gerealiseerd. De studenten zien over het algemeen geen beperkingen aan de toegankelijkheid als gevolg van internationalisering. Ze zeggen dat er doorgaans alternatieve opleidingen beschikbaar zijn voor studenten die geen Engelstalige of sterk internationale opleiding willen volgen. De studenten die we hebben gesproken zijn echter wel allemaal toegelaten tot de opleiding van hun keuze.

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de tweede deelvraag van ons onderzoek: *Hebben instellingen specifiek beleid, gericht op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen tegen de achtergrond van internationalisering?* En als zij specifiek beleid hebben, hoe ziet dat er dan uit? We beantwoorden deze vragen met behulp van de uitkomsten van onze praktijkstudie. Daarbij gaan we onder meer in op gepercipieerde voor- en nadelen van internationalisering en onderwerpen als toelating, kansengelijkheid, diversiteit en de *international classroom*.

Naast het voeren van gesprekken met functionarissen die betrokken zijn bij internationalisering op centraal en opleidingsniveau hebben we als onderdeel van onze praktijkstudie ook met studenten gesproken. In grote lijnen komt er een eenduidig verhaal uit deze gesprekken naar voren, ondanks de verschillende opleidingen die de betreffende studenten volgen (hbo-bachelor, wo-bachelor, wo-master, selecterende en niet selecterende opleidingen, Engelstalig en niet-Engelstalig). Bij de geschetste meningen van studenten dient in aanmerking te worden genomen dat het gaat om Nederlandse studenten die in het algemeen zijn toegelaten tot de opleiding van hun eerste keuze. Er is dus niet gesproken met studenten die niet door de selectie zijn gekomen en evenmin met studenten die

mede omwille van de taal of de selectie hebben afgezien van aanmelding voor de opleidingen.

Omdat taal sterk samenhangt met internationalisering van het onderwijs hebben we in ons onderzoek ook aandacht besteed aan het taalbeleid van instellingen.. Voor de inspectie zijn de resultaten van het taalaspect in dit onderzoek materiaal dat aan de basis ligt van vervolgonderzoek op eerder onderzoek naar gedragscodes en taalbeleid in het hoger onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2018b).

5.2 Instellingsbeleid rond internationalisering

Overwegingen bij internationalisering
Bij vertegenwoordigers van de instellingen die wij hebben gesproken is naar eigen zeggen internationalisering op centraal niveau veelal een bewuste keuze. Daarbij wordt er vaak veel ruimte gelaten aan de faculteiten en opleidingen om dit nader in te vullen. In het wetenschappelijk onderwijs (wo) richt men zich daarbij vooral op het internationale karakter van de wetenschap en het Engels als gemeenschappelijke taal, de *international classroom* en *global citizenship,* en het internationaal aantrekkelijk zijn van de universiteit. In het hbo ligt de focus van het centrale bestuur vooral op (de voorbereiding op) het internationale werkveld.

De vertegenwoordigers van de opleidingen die we spraken, hebben vergelijkbare overwegingen bij internationalisering en, vaak daarvan afgeleid, bij de keuze voor Engels als opleidingstaal. Overwegingen die we meermaals tegenkwamen bij de keuze voor internationalisering waren de kwaliteit van het onderwijs en de aansluiting op de arbeidsmarkt. Een aantal gesprekspartners gaf in verschillende bewoordingen aan dat de kwaliteit van het onderwijs alleen gewaarborgd kan worden, als men meegaat in de trend van internationalisering. Universitaire opleidingen maken vooral de koppeling met onderwijskwaliteit en de globaliserende kenniseconomie. Hbo-opleidingen zijn meer gefocust op partnerschappen en internationale netwerken in combinatie met het internationale werkveld.

Groei speelt maar bij een enkele instelling een rol
De meeste instellingen die bewust kiezen voor internationalisering zeggen dat ze geen groeiambitie hebben en dat ze internationalisering dan ook niet inzetten ten behoeve van groei. Slechts één instelling gaf expliciet aan te willen groeien door middel van internationalisering. Deze instelling wil de absolute instroom vergroten door een groei in het aantal internationale studenten.

Genuanceerde kijk studenten
Een deel van de studenten vindt dat instellingen zelf moeten bepalen of en hoeveel internationale studenten ze willen werven. Tegelijkertijd vinden veel studenten dat instellingen een bepaalde verantwoordelijkheid hebben naar de Nederlandse studenten. Zij vinden dat het niet zo kan zijn dat de studentenpopulatie van opleidingen (bijna) volledig internationaal is, met name ook omdat de Nederlandse overheid deze instellingen financiert. Sommige studenten gaven aan dat de gewenste verhouding tussen Nederlandse en internationale studenten in een opleiding wat hen betreft mede afhangt van het aantal Nederlandse studenten dat de opleiding wil gaan doen.

Volgens een aantal van de studenten die we hebben gesproken moet de keuze voor internationalisering van een opleiding en voor Engels als onderwijstaal altijd per

opleiding worden afgewogen. Daarbij speelt de aansluiting op de arbeidsmarkt voor de studenten een belangrijke rol. Verder vinden studenten het belangrijk dat er bij de keuze voor een internationale, Engelstalige opleiding sprake is van voldoende studenten uit diverse landen om daadwerkelijk de vruchten van een *international classroom* te kunnen plukken.

5.3 Instellingsbeleid rond toelating, kansengelijkheid en diversiteit

Toelating en kansengelijkheid
We kwamen – op een enkele uitzondering na - geen instellingen tegen die beleid hebben dat specifiek gericht is op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen voor Nederlandse studenten. Daarbij speelt een belangrijke rol dat op basis van de Algemene wet gelijke behandeling nationaliteit geen onderscheidend criterium mag zijn bij de toelating van studenten. Enkele instellingen hebben diversiteitsbeleid, gericht op de toegankelijkheid van hun opleidingen voor specifieke groepen Nederlandse studenten.

Opleidingen geven in het algemeen aan dat de toelatingseisen voor Nederlandse en internationale studenten dezelfde zijn. In de praktijk is het genuanceerder. Sommige vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen zeggen dat er in het toelatingstraject kleine voordelen zijn voor Nederlandse studenten. Zo zijn er verschillen tussen Nederlandse en internationale studenten in de manier waarop ze kunnen bewijzen dat ze toelaatbaar zijn. Ter illustratie: een Engelstalige bacheloropleiding verplicht studenten tot (het equivalent van) vwo-niveau Engels. Voor een Nederlandse student is een vwo-diploma dan voldoende om toelaatbaar te zijn. Een internationale student zal een taaltoets moeten maken (bijvoorbeeld IELTS of TOEFL). Andere voorbeelden zijn de vaak primair op Nederlandse studenten (en andere studenten met een westerse achtergrond) toegesneden selectie-eisen: ze zijn vanuit hun vooropleiding en de culturele context meer grootgebracht met het type vragen dat gesteld wordt of het type input (bijvoorbeeld op het gebied van motivatie) dat gevraagd wordt. Het is voor Nederlandse studenten ook gemakkelijker om de instelling fysiek te bezoeken, contacten te leggen en vragen te stellen. Internationale studenten moeten meer moeite doen; ze moeten zich vaak aanmelden via het *international office* van de instelling. Met name voor studenten die niet uit de Europese Economische Ruimte (EER) komen is de opleiding in de regel duurder dan voor Nederlandse studenten; zij betalen het instellingscollegegeld in plaats van het wettelijk collegegeld.

Soms bieden Nederlandse vooropleidingen specifieke voordelen. Zo zijn er wo-masters die vrijstelling geven voor de verplichte GMAT[14] aan studenten met een Nederlandse bachelor of aan studenten met een Nederlandse bachelor die bijvoorbeeld met gemiddeld een zeven als eindcijfer is afgesloten.

14 De Graduate Management Admission Test (afkorting: GMAT), is een gestandaardiseerde test die elementaire verbale, wiskundige en analytische vaardigheden meet.

Gewenste verhoudingen Nederlandse studenten – internationale studenten
Vertegenwoordigers van wo-opleidingen waar sprake is van internationalisering zien een verhouding met maximaal 50 procent internationale studenten vaak als de gewenste verhouding, soms ook nog met een nadere uitsplitsing van de internationale studenten; bijvoorbeeld in 70 procent EER en 30 procent niet-EER. Vertegenwoordigers van sommige wo-opleidingen vinden dat het percentage internationale studenten nog wel wat hoger mag dan 50 procent om tot een optimale *international classroom* te komen. Dit betreft met name master-opleidingen met een sterk internationale invalshoek. In het hbo denken vertegenwoordigers van de opleidingen waar we gesprekken hebben gevoerd overwegend aan rond de 25 procent internationale instroom als ideaal.

Over het algemeen vinden de studenten van opleidingen waar sprake is van internationalisering dat een fifty-fifty verdeling tussen Nederlandse en internationale studenten een goede verdeling is. Daarbij zeggen studenten regelmatig dat de populatie internationale studenten wel divers moet zijn. Van sommige studenten in het wo mag het aandeel internationale studenten met het oog op die diversiteit zelfs wel wat hoger zijn dan 50 procent. Daarmee delen zij de mening van de opleidingen. Het gaat dan met name om studenten die een studie doen met een sterk internationaal perspectief. Anderen vinden juist dat de Nederlandse studenten altijd in de meerderheid moeten blijven, omdat het nu eenmaal gaat om Nederlandse instellingen.

Sturing op de internationale instroom
De vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen geven in het algemeen aan dat ze niet op verhoudingen tussen groepen studenten met verschillende nationaliteiten kunnen sturen. Ze mogen immers niet discrimineren naar nationaliteit. De behoefte om direct op nationaliteit te sturen lijkt op basis van de gesprekken die wij hebben gevoerd bovendien niet heel sterk aanwezig te zijn. Uit recent onderzoek van de inspectie (Inspectie van het Onderwijs, 2019) kwam naar voren dat instellingen (vooral universiteiten) zoeken naar wegen en instrumenten om de internationale instroom beter te kunnen kanaliseren en daarbinnen te selecteren. Dergelijke geluiden hoorden we ook, zij het beperkt, bij de instellingen en opleidingen die wij hebben gesproken in dit onderzoek. Uit onze gesprekken blijkt dat dit niet zozeer uit het perspectief van mogelijke beperkte toegankelijkheid voor Nederlandse studenten is, maar meer om een heterogene studentenpopulatie te creëren.

Een aantal instellingen geeft aan indirect invloed uit te oefenen op de toestroom en de nationaliteit van internationale studenten door niet actief te werven in bepaalde landen of door zich juist te richten op werving in enkele specifieke landen. De meeste vertegenwoordigers van opleidingen zeggen redelijk tevreden te zijn over het aandeel internationale studenten dat nu binnenkomt. Van een beperking in de toegankelijkheid is naar hun zeggen geen sprake: in het algemeen kunnen Nederlandse studenten instromen als ze aan de eisen voldoen. En als er sprake is van een numerus fixus is er in bijna alle gevallen een alternatief binnen het stelsel. Er zijn opleidingen die afgewezen studenten ook wijzen op alternatieven, soms ook op alternatieven bij andere instellingen.

We spraken met één instelling die wel problemen ervaart, met name bij één specifieke opleiding. Daar komt de Nederlandse student in het gedrang, terwijl de betreffende instelling er juist ook voor de Nederlandse studenten wil zijn. Het gaat

om een (internationaal) zeer gewilde opleiding met een numerus fixus. Met die numerus fixus is wel de capaciteit te beheersen, maar niet een proportionele instroom van Nederlandse studenten, EER-studenten en niet-EER-studenten. De betreffende instelling wil graag een capaciteitsbeperking op met name niet-EER studenten kunnen stellen en zou diversiteit in nationaliteit als selectiecriterium willen kunnen hanteren.

Sturing op diversiteit van de studentenpopulatie
Veel universiteiten hebben expliciet diversiteitsbeleid en soms ook een *diversity officer*. De focus verschilt. Vaak gaat het om beleid gericht op de bestaande staf en studentenpopulatie (dat wil zeggen: na de poort). De insteek is dan om ervoor te zorgen dat iedereen zijn of haar weg vindt en tot zijn of haar recht komt. Soms gaat het ook om het bereiken van groepen studenten (voor de poort) die nog onvoldoende bereikt worden; bijvoorbeeld eerste generatie studenten, studenten met ouders uit lagere inkomensgroepen of studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Ten slotte kan het gaan om het realiseren van een meer in algemene zin diverse studentenpopulatie, bijvoorbeeld ten behoeve van het creëren van de *international classroom*.
De instellingen en opleidingen realiseren zich dat direct sturen op diversiteit wettelijk niet is toegestaan, althans niet in die zin dat men studenten kan selecteren op basis van nationaliteit of anderszins op afkomst.

Als studenten eenmaal binnen zijn, vindt er vaak zachte sturing plaats op het mixen van groepswerk om de doelen van de *international classroom* te bereiken. Een voorbeeld hiervan is een opleiding die elk semester een introductieweek houdt gericht op integratie van studenten. Een ander voorbeeld is een opleiding die bij groepswerk de eis stelt dat groepjes uit minimaal twee nationaliteiten bestaan.

5.4 Voor- en nadelen van internationalisering

In de gesprekken die wij hebben gevoerd met de vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen en met hun studenten is ook gesproken over voor- en nadelen van internationalisering. Opvallend is dat de genoemde nadelen meestal niet direct zijn gerelateerd aan de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten. De voordelen die genoemd worden, liggen met name in het verlengde van de door vertegenwoordigers van instellingen genoemde redenen om te internationaliseren.

Genoemde voordelen van internationalisering
De voordelen van internationalisering die vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen zien, betreffen de aansluiting op het internationale karakter van de wetenschap, het steeds internationaler worden van de arbeidsmarkt, en de toegevoegde waarde van de *international classroom* (het leren van elkaar en met elkaar, vanuit de verschillende achtergronden en perspectieven die de *international classroom* met zich meebrengt). Daaraan voegen vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen regelmatig toe dat de internationale studenten, met name de niet-EER studenten, de Nederlandse studenten meetrekken in hun *drive* om snel en goed te presteren.

De studenten die we hebben gesproken zien veel voordelen van internationalisering van het hoger onderwijs, mits het lukt om een goede mix in de studentenpopulatie te bereiken. Ze noemen steevast culturele interactie, het samenbrengen van

perspectieven, het opbouwen van een intercultureel perspectief en varianten daarop als belangrijke voordelen. Deze *international classroom* als werkvorm, waarin studenten met verschillende achtergronden en dus invalshoeken van elkaar kunnen leren, wordt door studenten als een belangrijk voordeel van internationalisering beschouwd. Minder vaak genoemde voordelen van de *international classroom* zijn dat studenten het Engels beter leren beheersen, dat studenten internationale vriendschappen sluiten en dat ze zich kunnen optrekken aan internationale studenten die vaak zeer gemotiveerd zijn en een hoog studietempo hebben.

Genoemde nadelen van internationalisering
De punten die vertegenwoordigers en studenten van instellingen en opleidingen noemen, zijn niet per se punten die nadelig zijn voor de toegankelijkheid van opleidingen voor de Nederlandse studenten. Het gaat meer om knelpunten die vaak gerelateerd zijn aan de bredere context van het hoger onderwijs, zoals huisvesting en sociale integratie.

Huisvesting vaak genoemd als knelpunt
De vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen noemen vaak huisvesting van internationale studenten als knelpunt. Dit is vooral in de Randstad aan de orde, maar beperkt zich daar zeker niet toe. Het komt regelmatig voor dat internationale studenten afhaken omdat ze geen woonruimte kunnen vinden. Instellingen doen vaak hun best om internationale studenten te helpen bij het vinden van betaalbare woonruimte, maar lopen daarbij tegen de krapte op de woningmarkt aan. Huisvesting is volgens hen misschien wel de belangrijkste randvoorwaarde voor het binnenhouden van internationale studenten.

Ook studenten noemen het huisvestingsprobleem veelvuldig. Voor Nederlandse studenten is het al moeilijk een kamer te vinden, maar voor internationale studenten is dat vaak nog moeilijker. Huisbazen willen vaak geen internationale studenten. Dat vinden ze lastig, bijvoorbeeld vanwege de taal of de tijdelijkheid. Nederlandse studenten willen ook vaak liever geen internationale huisgenoten. Studenten gaven regelmatig aan dat ze in hun studentenhuis graag Nederlands willen kunnen spreken. Niet alle studenten denken er zo over, maar ze begrijpen deze houding in het algemeen wel en zien tegelijkertijd ook dat deze situatie het probleem voor internationale studenten vergroot. We spraken ook studenten die ons vertelden dat er internationale studenten zijn die maandenlang ergens op de bank slapen of die stoppen met hun studie omdat ze geen (betaalbare) huisvesting konden vinden.

Integratie internationale studenten
Een ander knelpunt is de integratie van internationale studenten (en in mindere mate ook de internationale staf), die vaak nog niet optimaal verloopt. Soms lukt de integratie binnen een opleiding redelijk tot goed, maar is dat in het sociale leven nog wel een uitdaging. Opleidingen willen er graag aan bijdragen dat de studenten en de staf binnen en ook buiten de opleiding meer integreren. Dat is soms lastig. Dat geldt ook bij het participeren in de medezeggenschap en andere bestuurlijke taken. Soms gaan de overleggen, inclusief stukken, nog (gedeeltelijk) in het Nederlands. En het is voor buitenlandse studenten vaak sowieso lastiger om bijvoorbeeld voor een bestuursjaar te kiezen. Zeker voor niet-EER studenten is het vanwege de kosten risicovol om langer over hun opleiding te doen. Daarnaast hebben studenten uit sommige landen meer baat bij hoge cijfers dan bij bestuurservaring als zij later in hun eigen land de arbeidsmarkt op gaan.

Ook de studenten zelf noemen vaak de (achterblijvende) integratie van internationale studenten, zowel in de opleidingen als op sociaal vlak. Bij hbo-opleidingen met zowel een Nederlandstalig en een Engelstalig traject is er soms weinig interactie tussen Nederlandse en Engelstalige tracks van een opleiding. Hierdoor ontstaan er verschillen tussen vergelijkbare opleidingen.

Risico's aan toegankelijkheid als gevolg van internationalisering?
Zoals we in het vorige hoofdstuk al zagen lijkt internationalisering in het algemeen niet te leiden tot een beperking van de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten. Vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen bevestigen dit beeld. Ook de studenten die wij hebben gesproken zijn over het algemeen van mening dat er geen sprake is van minder toegankelijkheid voor Nederlandse studenten. Er zijn volgens de studenten doorgaans alternatieve opleidingen beschikbaar voor studenten die geen Engelstalige of sterk internationaal georiënteerde opleiding willen doen.
Een aantal studenten zegt dat er bij de meeste opleidingen sowieso geen sprake is van beperkte toegankelijkheid, omdat er geen selectie plaatsvindt. En zelfs bij een specifieke, unieke opleiding met een relatief beperkt aantal Nederlandse studenten lijken de studenten geen problemen rond de toegankelijkheid te ervaren.
De studenten die wij hebben gesproken kenden ook geen voorbeelden uit hun vriendenkring waarbij studenten niet werden toegelaten als gevolg van een beperkte toegankelijkheid voor Nederlandse studenten. Hierbij moet worden aangetekend dat de inspectie niet met afgewezen studenten heeft gepraat.

Zelfselectie vanwege taal
Behalve tot verdringing als gevolg van beperkingen in de toegankelijkheid zou internationalisering van het hoger onderwijs er ook toe kunnen leiden dat bepaalde Nederlandse studenten uit eigen beweging afzien van een specifieke opleiding, terwijl de opleiding voor hen wel passend zou. Het gaat dan om studenten die bijvoorbeeld op zien tegen het Engels als voertaal van de opleiding. Veel vertegenwoordigers van instellingen zeggen geen zicht te hebben op deze vorm van zelfselectie.

Er zijn stafleden bij een aantal instellingen – met name in het hbo - die spreken van (mogelijke) zelfselectie bij Nederlandse studenten als gevolg van huiver voor een Engelstalige opleiding. Anderen zien dat niet zo en zeggen dat veel studenten simpelweg eerder kiezen voor een Nederlandstalige opleiding, met name in het hbo, vanwege het overwegend Nederlandstalige aanbod en ook omdat het met het internationale karakter van de arbeidsmarkt zo'n vaart niet loopt.

Uit de gesprekken met studenten kwam naar voren dat sommige studenten voor een Nederlandstalige opleiding hebben gekozen omdat ze dat als een veiliger keuze zagen. Eén van de studenten noemde bijvoorbeeld de Nederlandse variant (track) van een tweetalige hbo-opleiding een veilige keuze, mede gezien de invoering van het leenstelsel. Bij een Engelstalige opleiding zou mogelijk meer risico zijn op uitval of een lange studieduur. Studenten van een Nederlandstalige opleiding met een variant in het Engels gaven aan dat ze niet voor de opleiding zouden hebben gekozen als deze uitsluitend in het Engels zou worden aangeboden. Bij veel van de gesprekken die wij hebben gevoerd zat minimaal één student met kennissen of vrienden die niet voor een opleiding met Engels als onderwijstaal hebben gekozen, omdat zij de taalbarrière te groot vonden. Enkele studenten gaven aan dat ze

achteraf gezien heel goed voor een Engelstalige opleiding hadden kunnen kiezen; hun ervaring is dat ze het Engels snel oppikken.

Niet alle studenten die een Engelstalige opleiding volgen hebben hier bewust gekozen. Sommige studenten hebben getwijfeld, juist vanwege de Engelstaligheid van de opleiding. Op een enkeling na (met name in het hbo) zeggen deze studenten dat de taal niet voor problemen heeft gezorgd of dat het uiteindelijk (vaak na een kort gewenningsproces) makkelijker is dan ze vooraf hadden gedacht. Hbo-studenten zeggen vaker dan wo-studenten dat de taal geen criterium was in hun keuze voor de opleiding.

Bewuste keuze?
Ondanks de genoemde nadelen hebben de meeste studenten met een internationaal georiënteerde opleiding hier heel bewust voor gekozen. Ze zien de Engelstaligheid van de opleiding vaak als logisch uitvloeisel van hun inhoudelijke motivatie om te kiezen voor het specifieke profiel of perspectief van de opleiding. Zij noemen bijvoorbeeld het internationale karakter, de internationale arbeidsmarkt, de ambitie voor een internationale carrière, de aansluitende vooropleiding en de *international classroom*. Een flink aantal studenten, met name in het wo, noemt de internationale context zelfs de belangrijkste reden waarom ze voor hun opleiding hebben gekozen.

5.5 Instellingsbeleid en -praktijk rond taal

Eerste beeld
Met name in het wo zijn bijna alle opleidingen waar we gesprekken hebben gevoerd Engelstalig. In het hbo geldt dat voor minder dan de helft van de opleidingen. Een aantal van de bezochte opleidingen heeft zowel een Engelstalige als een Nederlandstalige variant. Bij de Nederlandstalige opleidingen zijn er vaak mogelijkheden om onderdelen (bijvoorbeeld keuzevakken of buitenlandse stages) in het Engels te doen.

In de gesprekken die wij hebben gehad ging het vaak niet zozeer over de onderbouwing van de taalkeuze, maar over de onderbouwing van de keuze voor internationalisering. Daarbij wordt de taalkeuze dan wellicht gezien als logisch gevolg van de keuze voor internationalisering en de vorm die dat krijgt (bijvoorbeeld met de *international classroom*). Internationalisering van een opleiding hoeft echter niet per definitie te betekenen dat de volledige taal van een opleiding anders is dan het Nederlands. Als redenen voor Engels als onderwijstaal noemden de meeste instellingen en opleidingen de internationale arbeidsmarkt en het internationale karakter van het vakgebied.

Redenen die meerdere keren genoemd werden (en die meer specifiek over de taalkeuze gaan) zijn: de beoogde leeromgeving (de *international classroom*), de toegankelijkheid voor internationale studenten, de aanwezigheid van niet-Nederlandse docenten, het keuzegedrag van (aspirant)studenten (die vaak de voorkeur geven aan Engelstalige opleidingen) en kwaliteitsbevordering (het internationale karakter en de Engelstaligheid zou een kwaliteitsimpuls geven aan het onderwijs).

Binnen de Engelstalige opleidingen is de voertaal van de studenten logischerwijs Engels; er wordt binnen de opleidingscontext vrijwel altijd Engels gesproken tussen de studenten. Bij enkele opleidingen geeft men aan dat de taal die tussen de

studenten wordt gesproken afhankelijk is van de samenstelling van de groep. De studenten spreken dan bijvoorbeeld Nederlands als de groep alleen uit Nederlandse studenten bestaat. Verschillende opleidingen sturen op een mix van nationaliteiten binnen de groepen, hierbij aansluitend bij de gedachte van de *international classroom*. Een bijkomend effect is dat men zo bevordert dat de studenten onderling Engels spreken.

Docenten en studenten van Engelstalige opleidingen spreken of mailen onderling nog weleens in het Nederlands, bijvoorbeeld bij individuele begeleiding. Ook hier geldt dat men overgaat op het Engels zodra er een internationale student aansluit bij het gesprek. Dit is dan eerder op basis van een ongeschreven sociale code dan dat het is vastgesteld in bijvoorbeeld een reglement.

Buiten de opleidingscontext lijken Nederlandse studenten vaak de voorkeur te geven aan het Nederlands. Tegelijkertijd is de ervaring van studenten dat er in de regel wel wordt geswitcht naar het Engels als er een internationale student betrokken is in het gesprek.

Aansluiting vooropleiding-bachelor en bachelor-master
De meeste Engelstalige opleidingen gaan uit van een minimum taaleis die aansluit op de vooropleiding van Nederlandse studenten. Zo wordt bij een wo-bachelor uitgegaan van taaleisen die zijn afgestemd op een aspirant-student met een vwo-diploma. Voor internationale studenten wordt een vergelijkbaar IELTS-niveau vereist. Enkele opleidingen stellen hogere eisen aan het beheersingsniveau van de taal. Ook komt het voor dat een bepaald niveau van beheersing van een tweede (vreemde) taal wordt vereist.

Opleidingen en instellingen bieden op diverse wijze scholing aan op het gebied van Engelse taalvaardigheid voor studenten. Dit varieert van verplichte vakken binnen het curriculum (bijvoorbeeld een verplicht vak *academic writing*) tot diverse vormen van extra-curriculair onderwijs. Vaak wordt het aan het eigen initiatief van de studenten overgelaten om hun Engels op het gewenste niveau te krijgen.

Zowel geïnterviewde studenten die voor een Engelstalige opleiding hebben gekozen als stafleden lijken de aansluiting van een Engelstalige bachelor op een Nederlandstalige vooropleiding niet als een probleem te ervaren; het taalniveau Engels van studenten in de bachelor is over het algemeen toereikend. Uitval heeft vaak te maken met andere factoren, bijvoorbeeld de match met de opleiding.

Wel voelen studenten zich soms aan het begin van hun opleiding (en ook eerder, in het traject van de studiekeuze) onzeker over hun Engelse taalvaardigheid. De meesten wennen snel en zijn vlot over hun schroom heen. Stafleden van verschillende opleidingen bevestigen dit beeld.

Studenten oordelen verschillend over de aansluiting van het Engelstalige masteronderwijs op een Nederlandstalige bachelor. Sommige studenten zien geen belemmeringen, anderen wel. Zij wijzen bijvoorbeeld op verschillen in niveau van de taalbeheersing en het werken met een andere terminologie.

Taalvaardigheid docenten

Instellingen stellen in het algemeen C1[15] als minimumeis aan de Engelse taalvaardigheid van docenten. Sommige instellingen testen hun docenten op Engelse taalvaardigheid of doen aan evaluatie. Veel instellingen bieden docenten scholingsmogelijkheden aan; soms vrijwillig, soms verplicht.

De studenten die wij hebben gesproken beoordelen de taalvaardigheid van docenten als 'over het algemeen wisselend tot goed'. Soms hebben ze moeite met accenten, soms juist weer met *native speakers* die vaak relatief snel spreken en een rijker vocabulaire hebben. Soms komen studenten fouten tegen in presentaties of in readers die vertaald zijn vanuit het Nederlands naar het Engels. Als ze daar iets van zeggen, wordt er in de regel wat mee gedaan. Vooral voor internationale studenten zijn vertaalde teksten en toetsen soms niet goed te begrijpen.

Bevordering van het Nederlands onder studenten
Instellingen zijn op grond van artikel 1.3, vijfde lid van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) verplicht om zich te richten op bevordering van de uitdrukkingsvaardigheid van Nederlandstalige studenten in het Nederlands. Hierop geldt geen uitzondering voor opleidingen die volledig in een andere taal worden aangeboden.

Een beperkt aantal van de opleidingen die we hebben gesproken besteedt daadwerkelijk aandacht aan het bevorderen van de Nederlandse taalvaardigheid. De meeste opleidingen hebben geen aanbod verankerd in het curriculum. Wel bieden universiteiten en de meeste andere instellingen extra-curriculair de mogelijkheid de Nederlandse taalvaardigheid verder te ontwikkelen. Vaak is dit aanbod vooral gericht op internationale studenten. Uit onze gesprekken met instellingen en opleidingen blijkt dat niet breed bekend is dat de wetgeving hier juist ook een inspanning voor Nederlandse studenten vereist.

De studenten die we hebben gesproken benadrukken vooral het facultatieve karakter van het aanbod om het Nederlands te bevorderen. Vaak wordt gezegd dat het 'bijhouden' van het Nederlands een eigen verantwoordelijkheid van de student is. Er zijn ook studenten die hier kanttekeningen bij plaatsen, omdat ze mogelijk in een Nederlandse context komen te werken, maar ook zij zien de geringe aandacht voor het Nederlands niet als een groot probleem.

15 Advanced, voorheen Cambridge Engels

5.6 Conclusie

Hebben instellingen - tegen de achtergrond van internationalisering - specifiek beleid voor het borgen van de toegankelijkheid van hun opleidingen voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten? En zo ja, hoe ziet dit beleid er dan uit? Dat is de deelvraag die centraal stond in dit hoofdstuk.

Uit de gesprekken die we hebben gevoerd met vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen en hun studenten maken wij op dat dit niet het geval is. Wel geven vertegenwoordigers van instellingen steevast aan dat ze de balans tussen Nederlandse en internationale studenten belangrijk vinden. Het is echter wettelijk niet toegestaan om onderscheid te maken naar nationaliteit en dus ook niet om Nederlandse studenten een voorkeursbehandeling te geven.
Een aantal instellingen geeft aan op zoek te zijn naar meer grip op de samenstelling van de studentenpopulatie en met name ook naar manieren om de internationale instroom meer divers te maken, zonder direct te selecteren op nationaliteit.

Op dit moment lijken zowel de vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen als de Nederlandse studenten die wij hebben gesproken, op een enkele uitzondering na, geen beperkingen aan de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te ervaren.

6 Conclusies, aanbevelingen en vervolg

Wat betekent internationalisering in het hoger onderwijs voor de toegankelijkheid voor specifieke groepen Nederlandse studenten en voor de sturing door de instelling dan wel de opleiding op die toegankelijkheid? Dat is de vraag die in dit rapport centraal stond. We hebben deze vraag beantwoord aan de hand van twee deelvragen en met behulp van een kwantitatieve analyse en een praktijkstudie. In dit hoofdstuk presenteren we onze conclusies (paragraaf 6.1), reflecteren we op de resultaten (paragraaf 6.2) en doen we een aantal aanbevelingen (paragraaf 6.3). Ook stippen we kort het voorgenomen vervolgonderzoek aan van de inspectie (paragraaf 6.4).

6.1 Conclusies

In de voorgaande hoofdstukken is een groot aantal resultaten uit het onderzoek besproken aan de hand van onderstaande deelvragen:

1. *In hoeverre zijn (specifieke groepen) Nederlandse studenten minder goed vertegenwoordigd in opleidingen met een grote of toegenomen instroom van internationale studenten?*
2. *Hebben instellingen specifiek beleid gericht op de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen, tegen de achtergrond van internationalisering? En, zo ja, hoe ziet dit beleid er dan uit?*

Voor de beantwoording van de eerste deelvraag hebben we een kwantitatieve analyse uitgevoerd en gekeken naar de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie in relatie tot internationalisering. De veronderstelling is dat een ondervertegenwoordiging van bepaalde specifieke groepen Nederlandse studenten in sterk geïnternationaliseerde opleidingen zou kunnen duiden op verdringing. We keken telkens naar de vertegenwoordiging van specifieke groepen Nederlandse studenten op grond van een aantal kenmerken. Deze kenmerken zijn: sekse, migratieachtergrond, vooropleiding, opleiding ouders en inkomen ouders.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag naar het toegankelijkheidsbeleid van instellingen met betrekking tot internationalisering hebben we een praktijkstudie uitgevoerd. De praktijkstudie was verkennend en verdiepend van aard en het relatief beperkte aantal interviews is dan ook niet representatief voor het gehele hoger onderwijs. De studenten die wij hebben gesproken zijn toegelaten tot de opleiding van hun keuze. De bevindingen geven een beeld van overwegingen bij instellingsbeleid en afwegingen die studenten maken bij de keuze voor of tegen sterk geïnternationaliseerde opleidingen.

Het Nederlands hoger onderwijs sterk geïnternationaliseerd
Met uitzondering van de hbo-bachelor is het aantal en aandeel internationale studenten in het voltijd Nederlands hoger onderwijs de afgelopen tien jaar overal toegenomen. Het voltijds hbo-masteronderwijs was tien jaar geleden al sterk internationaal en de internationalisering is daar de afgelopen tien jaar nog verder toegenomen. In het wetenschappelijk onderwijs (wo) zien we zowel in de bachelor als in de master een gestage toename van de internationale instroom. In het hbo concentreert de internationale instroom zich bij een beperkt aantal instellingen, met name in de kunstensector.

In de wo-bachelor lijkt de nabijheid van het buitenland een rol te spelen in het aandeel internationale studenten binnen een instelling. In de wo-master geldt dit waarschijnlijk voor de reputatie van specifieke opleidingen. De onderwijstaal van opleidingen bepaalt uiteraard ook een belangrijk deel van de internationale instroom.

Risico op verminderde toegankelijkheid bij fixusopleidingen
Bij opleidingen die geen beperking kennen qua toelating vinden we geen duidelijke signalen die wijzen op verdringing van specifieke groepen studenten vanwege internationale instroom. In opleidingen met een beperkt aantal plaatsen treden er wel verschuivingen op in de samenstelling van de Nederlandse studentenpopulatie bij een toename van internationale studenten.
Nederlandse studenten met een niet-westerse migratieachtergrond zijn minder goed vertegenwoordigd in fixusopleidingen in hbo- en wo-bachelor naarmate de internationale instroom toeneemt. Met andere woorden, de afname van het aantal beschikbare plaatsen in fixusopleidingen lijkt hier ten koste te gaan van het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond.
Dit zien we ook terug in het aandeel vrouwen in fixusopleidingen in de hbo-bachelor en de wo-master: deze groep neemt af naarmate de instroom van internationale studenten toeneemt.
Tot slot zien we in de bachelor (hbo en wo) dat het aandeel studenten met ouders uit lage inkomensgroepen afneemt naarmate de internationalisering toeneemt. Voor andere specifieke groepen Nederlandse studenten die we hebben onderscheiden zijn signalen die op mogelijke verdringing wijzen onduidelijk of niet aanwezig.

Instellingen zien geen verdringing van Nederlandse studenten
Uit onze praktijkstudie komt naar voren dat instellingen in het algemeen geen specifiek beleid hebben voor de borging van de toegankelijkheid van hun opleidingen voor Nederlandse studenten. De vertegenwoordigers van de instellingen en opleidingen die wij spraken zijn in het algemeen redelijk tevreden over de internationale instroom en kunnen die voldoende managen. Volgens hen leidt internationalisering op dit moment niet tot verdringing van (groepen van) Nederlandse studenten.

We kwamen één opleiding (met een numerus fixus) tegen waarbij de vertegenwoordigers aangeven dat het aantal internationale aanmeldingen niet meer goed beheersbaar is en waar de toegankelijkheid voor de Nederlandse studenten wel in het gedrang is. Andere instellingen en opleidingen lijken zich minder acute zorgen te maken over de mogelijkheid dat zo'n situatie bij hen ontstaat.

Ook studenten ervaren geen verdringing of minder keuzevrijheid
Ook de studenten die wij hebben gesproken ervaren over het algemeen geen verdringing van Nederlandse studenten als gevolg van internationalisering. Sommige studenten voegen daaraan toe dat er doorgaans voldoende alternatieve opleidingen beschikbaar zijn voor studenten die geen Engelstalige of sterk geïnternationaliseerde opleiding willen doen.
De studenten (let wel: allemaal studenten die ingestroomd zijn in de opleiding van hun keuze) staan in het algemeen positief tegenover internationalisering. Ze hechten in het kader van een daadwerkelijke *international classroom* belang aan een goede mix van studenten van verschillende nationaliteiten.

Wat volgens hen die goede mix inhoudt, verschilt: wo-studenten noemen over het algemeen hogere percentages internationale instroom om die ideale mix te bereiken dan hbo-studenten.

6.2 Reflectie

Het is niet eenvoudig om vast te stellen of er sprake is van verdringing van Nederlandse studenten als gevolg van internationalisering. Het concept verdringing kan vanuit verschillend perspectief worden bekeken. Zo kan verdringing bezien worden vanuit het stelselniveau, het instellingsniveau of het opleidingsniveau. De minister geeft in haar kamerbrief over internationalisering (internationalisering in evenwicht, 2018) aan dat verdringing niet alleen gaat om een totaal gebrek aan beschikbare plaatsen voor Nederlandse studenten in het hoger onderwijs (stelselniveau).
Het gaat ook om het studentenperspectief waarbij de vraag centraal staat of Nederlandse studenten minder keuzevrijheid hebben dan tien jaar geleden als gevolg van de toestroom van internationale studenten (instellings- of opleidingsniveau). Zeker in opleidingen met een beperkt aantal beschikbare plaatsen is dit studentenperspectief van verdringing van belang.

In dit onderzoek hebben we gezien dat afhankelijk van het perspectief dat je kiest, er wel of geen signalen zijn dat de Nederlandse studenten worden verdrongen door internationale studenten. We stellen namelijk vast dat de afgelopen jaren niet alleen het aantal internationale studenten is gegroeid, maar ook het aantal Nederlandse studenten. Bij opleidingen die geen beperking kennen qua toelating kan er in principe geen sprake zijn van verdringing in de zin dat er geen plek is voor Nederlandse studenten.

Bij opleidingen die wel een toelatingsbeperking hebben, zien we enkele signalen die duiden op verdringing of mogelijk zelfselectie. Dit zien we op specifieke plaatsen in het onderwijsstelsel bij vrouwen, studenten met ouders uit lage inkomensgroepen en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond.
De verschuivingen die we zien in de vertegenwoordiging van (specifieke groepen) Nederlandse studenten duiden dus in het geval van opleidingen met een beperkt aantal studentplaatsen op een afname van de toegankelijkheid. Instellingen zouden meer rekening moeten houden met dit risico.

Op het niveau van het stelsel lijkt alles momenteel behapbaar en lijkt het hoger onderwijs de instroom nog aan te kunnen. Toch zijn er ook nu al hier en daar signalen dat het plafond is bereikt qua totale aantallen studenteninstroom. In de door ons gevoerde gesprekken heeft een aantal instellingen expliciet aangegeven geen groeiambities te hebben. Zij zitten aan hun maximale capaciteit.

Maar wat gebeurt er als de internationale instroom blijft groeien? Krijgen we dan ook in reguliere opleidingen te maken met een afname in de toegankelijkheid voor (specifieke groepen) Nederlandse studenten? Hoe gaan instellingen dit ondervangen?
Gezien de gestage stijging in het aandeel internationale studenten de afgelopen tien jaar is een (middel)langetermijnvisie door instellingen hierop gewenst. Ook de overheid dient in haar beleid rekening te houden met een verdere groei van de internationale instroom en de mogelijke effecten daarvan op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten.

Vertegenwoordigers van instellingen en opleidingen enerzijds en studenten anderzijds spreken overwegend positief over internationalisering. De nadelen die ze noemen hebben vaker betrekking op de internationale student dan op de Nederlandse student en zijn vaker gerelateerd aan randvoorwaarden, zoals huisvesting en sociale integratie, dan aan toegankelijkheid. Met betrekking tot de integratie van internationale studenten valt er nog een en ander te verbeteren.
Uit de gesprekken die we hebben gevoerd komen een aantal voorbeelden naar voren waarbij op opleidingsniveau heel proactief wordt gestreefd naar een goede sociale integratie van de internationale studenten. Tegelijkertijd hebben we gemerkt dat er met name op instellingsniveau niet altijd het besef lijkt te zijn dat je er met het binnenhalen van internationale studenten en het omzetten van het curriculum in het Engels niet bent. Om de echte voordelen van de *international classroom* te bereiken moet er actief aan de sociale integratie worden gewerkt, zowel binnen als buiten de onderwijscontext. Universiteiten en hogescholen kunnen hier nog meer aandacht besteden.

Er spelen allerlei keuzeprocessen een rol die leiden tot de uiteindelijke samenstelling van de studentenpopulatie van opleidingen. Van die keuzeprocessen weten we op dit moment nog maar betrekkelijk weinig.
We weten bijvoorbeeld niet in hoeverre internationalisering van invloed is op zelfselectie bij Nederlandse studenten: in hoeverre leidt internationalisering er toe dat bepaalde Nederlandse studenten afzien van een specifieke opleiding, bijvoorbeeld omdat ze opzien tegen het Engels als voertaal van de opleiding?

In de door ons gevoerde gesprekken stuitten we met name bij de studenten op aanwijzingen dat dit ook speelt bij de keuze voor een opleiding. Daarbij hebben we nog onvoldoende zicht op de alternatieven die het Nederlands stelsel van het hoger onderwijs biedt. Hoeveel uitwijkmogelijkheden of alternatieven zijn er? En in hoeverre worden deze beleefd als 'second best'? Is het verdringing als een student niet in Amsterdam wordt toegelaten, maar in Utrecht wel een plaats weet te veroveren bij de opleiding die hij ambieert? Vaststaat dat de internationale instroom niet zonder gevolgen blijft.

6.3 Aanbevelingen

Op basis van onze conclusies komen we tot de volgende aanbevelingen aan de instellingen:

1. Ontwikkel (aanvullend) beleid gericht op de toegankelijkheid van opleidingen voor (specifieke groepen van) Nederlandse studenten, gelet op het risico dat deze toegankelijkheid afneemt als gevolg van de mogelijk verdergaande internationalisering.
2. Werk actief aan sociale integratie van internationale en Nederlandse studenten, zowel binnen als buiten de onderwijscontext, om de studenten optimaal de vruchten te kunnen laten plukken van de *international classroom*.

We komen verder tot de volgende aanbeveling aan de overheid:

3. Anticipeer in het beleid op een mogelijke verdere groei van de instroom van internationale studenten en de mogelijke effecten daarvan op de toegankelijkheid van het ho voor Nederlandse studenten.

6.4 Vervolg

Voor de inspectie blijft het thema selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs de komende jaren onverminderd van belang. De inspectie zal de ontwikkelingen die mogelijk van invloed zijn op de toegankelijkheid en de feitelijke instroom in het hoger onderwijs dan ook nadrukkelijk blijven monitoren. Zo zullen we in 2020 naar aanleiding van de motie van Van den Hul (Van den Hul, 2019) en op basis van de resultaten uit voorliggend onderzoek een onderzoek uitvoeren naar zelfselectie: het mechanisme waarbij (aankomende) studenten zich uit intrinsieke overwegingen bij voorbaat niet inschrijven voor bepaalde, voor hen geschikte opleidingen als gevolg van de kenmerken van deze opleidingen.

Referenties

Adviescommissie Bekostiging Hoger Onderwijs en Onderzoek (2019). *Wissels om. Naar een transparante en evenwichtige bekostiging en meer samenwerking in hoger onderwijs en onderzoek.* Den Haag: Adviescommissie Bekostiging Hoger Onderwijs en Onderzoek.

DUO (2019). *Internationalisering in het hoger Onderwijs*. Den Haag: DUO.

Inspectie van het onderwijs (2018a). *In- en doorstroommonitor 2009-2018*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2018b). *Nederlands of niet: gedragscodes en taalbeleid in het Hoger Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2019). *Rapport uitkomst van themaonderzoek naar ontwikkeling van aantal internationale studenten en effecten daarvan voor de financiële positie van instellingen; Zijn er universiteiten en/of hogescholen die financieel afhankelijk zijn van de instroom van de internationale studenten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Internationalisering van het (hoger) onderwijs Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. ref. 16581928. Den Haag: OCW.

Kamerbrief (7-7-2017). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs, ref. 1149333*. Den Haag: OCW, HO&S.

Kamerbrief (4-7-2018). *Internationalisering in evenwicht, ref 1362992.* Den Haag: OCW.

Kamerbrief (6-9-2019). *Kabinetsreactie op het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Internationalisering van het (Hoger) onderwijs.* Den Haag: OCW.

Ministerie van Financiën (2019). *Interdepartementaal Beleidsonderzoek: Internationalisering van het (Hoger) Onderwijs.* Den Haag: Ministerie van Financiën.

Motie Van den Hul over een onderzoek naar zelfselectie, 07-03-2019, kst31288705

Nuffic (2018). *Internationalisering in beeld 2018: Feiten en cijfers uit het onderwijs.* Den Haag: Nuffic

Onderwijsraad (20-4-2018). *Advies Internationalisering in het hoger onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad

Onderwijsraad (29-5-2018). *Internationalisering in het hoger onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad

Vereniging Hogescholen/VSNU (14-5-2018). *Internationaliseringsagenda Hoger Onderwijs.* Den Haag: Vereniging Hogescholen/VSNU

De Volkskrant (23-01-2018). *Opinie: Nederlandse student betaalt voor buitenlandse student (ten koste van eigen plek)*.

Lijst met afkortingen

Artikel 7.2c:	Deel uit de WHW
Ba:	Bachelor
DUO:	Dienst Uitvoering Onderwijs
EER:	Europese Economische Ruimte
GMAT:	Graduate Management Admission Test
Havo:	Hoger algemeen vormend onderwijs
Hbo:	Hoger beroepsonderwijs
Hbo ba:	Hoger Beroeps Onderwijs Bachelor (opleiding)
Ho:	Hoger onderwijs
IELTS:	International English Language Testing System
IBO:	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ISO:	Interstedelijk Studenten Overleg
IvhO:	Inspectie van het Onderwijs
LSVb:	Landelijke Studentenvakbond
Ma:	Master
Mbo:	Middelbaar beroepsonderwijs
NF:	Numerus Fixus
NVAO:	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
OCW:	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Ministerie van)
OER:	Onderwijs en Examenregeling
SCP:	Sociaal Cultureel Planbureau
TOEFL:	Test of English as a Foreign Language
VH:	Vereniging Hogescholen
Vo:	Voortgezet onderwijs
VSNU:	Vereniging van Universiteiten
Vwo:	Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WHW:	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
Wo:	Wetenschappelijk onderwijs
Wo ba:	Wetenschappelijk Onderwijs Bachelor(opleiding)
Wo ma:	Wetenschappelijk Onderwijs Master(opleiding)
WTT:	Wetsvoorstel taal en toegankelijkheid

Bijlage 1 Voertaal opleiding

In 2018 hebben de Vereniging Hogescholen (VH) en de Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) een inventarisatie naar voertaal gedaan onder alle bekostigde hogescholen en universiteiten. Voor het collegejaar 2017-2018 is deze inventarisatie bijna volledig en voldoende betrouwbaar. Opleidingen met meerdere trajecten in verschillende talen zijn ondergebracht in de categorie Nederlands/Engels. Er was in de rapportagefase nog geen inventarisatie van het collegejaar 2018-2019 beschikbaar[16]. In onderstaande figuren is per instelling het percentage opleidingen naar voertaal opgenomen.

Figuur B1.1 Percentage voltijd hbo-bacheloropleidingen naar voertaal, collegejaar 2017-2018

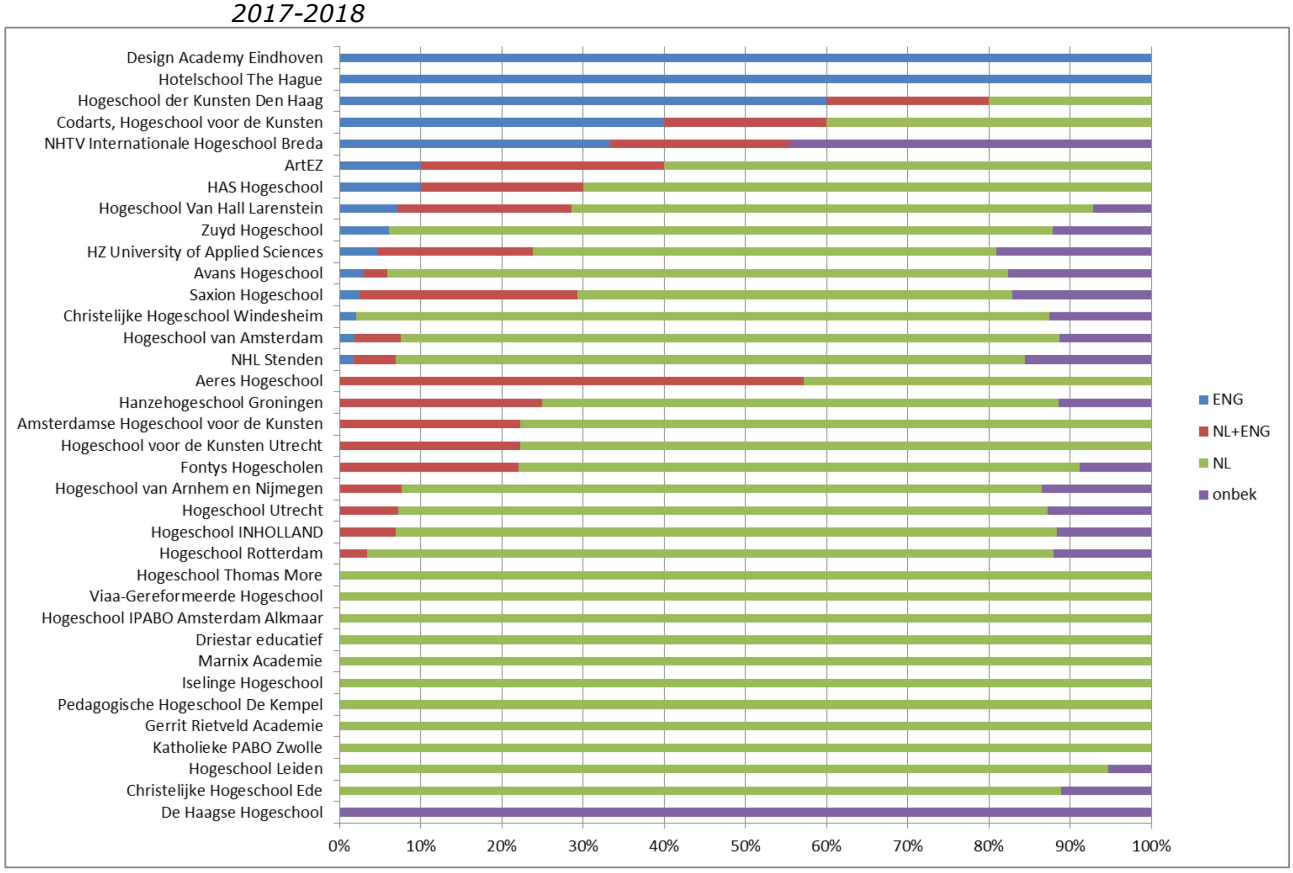

Bron: Vereniging Hogescholen 2018

16 Zie ook: https://www.verenigingenhogescholen.nl/actueel/actualiteiten/hogescholen-maken-bewuste-keuzes-voor-internationalisering en https://vsnu.nl/taal-en-opleiding.html

Figuur B1.2 Percentage voltijd hbo-masteropleidingen naar voertaal, collegejaar 2017-2018

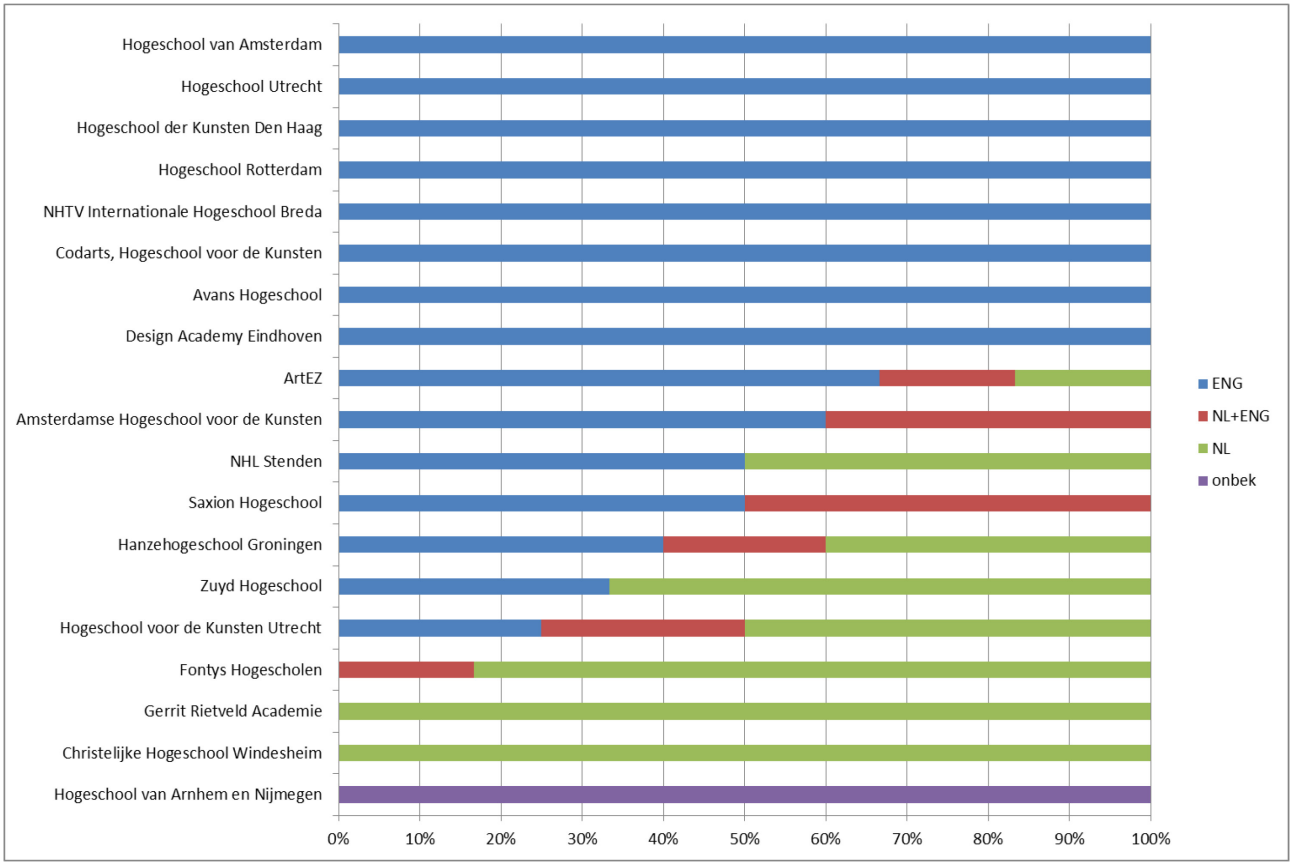

Bron: Vereniging Hogescholen 2018

Figuur B1.3 Percentage voltijd wo-bacheloropleidingen naar voertaal, collegejaar 2017-2018

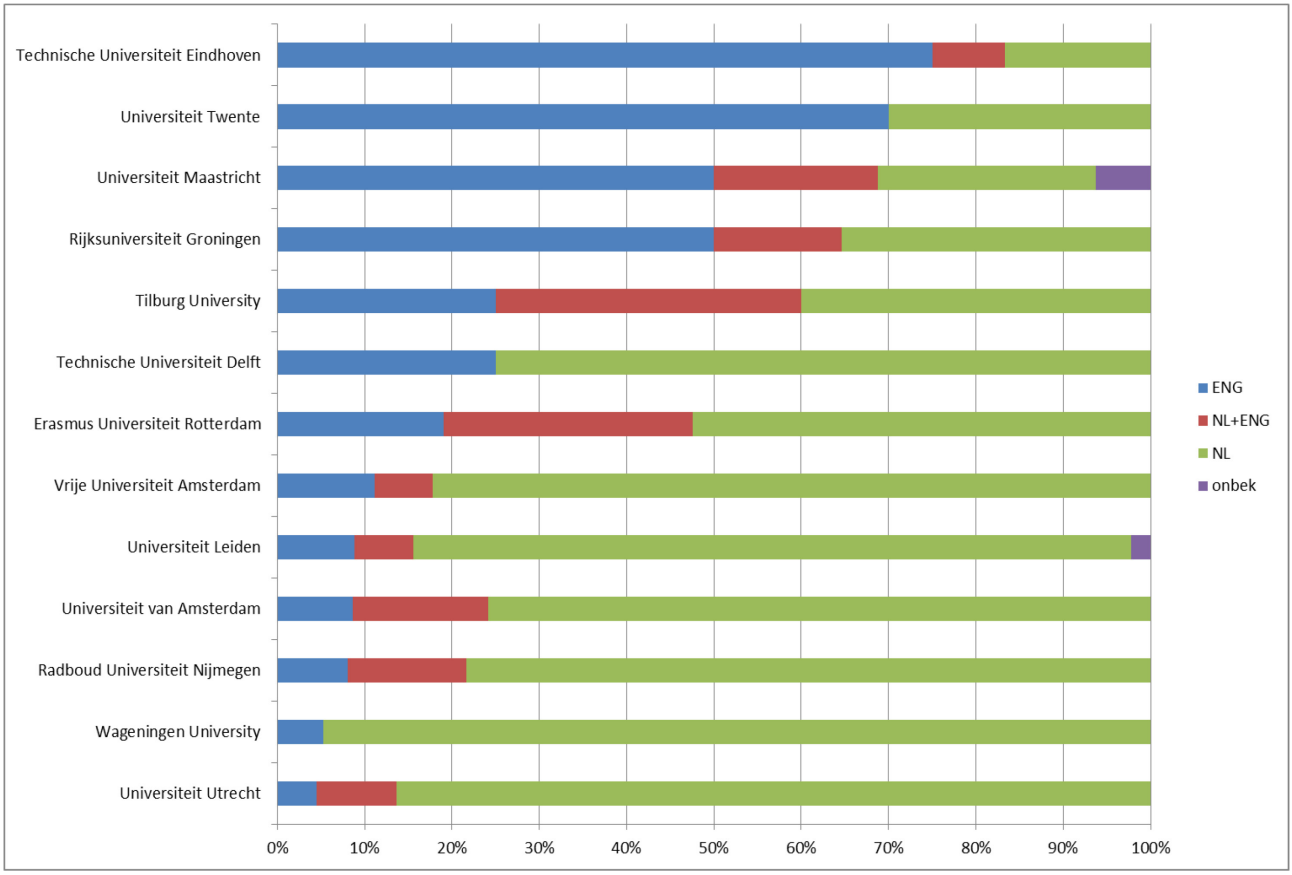

Bron: Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten 2018

Figuur B1.4 Percentage voltijd wo-masteropleidingen naar voertaal, collegejaar 2017-2018

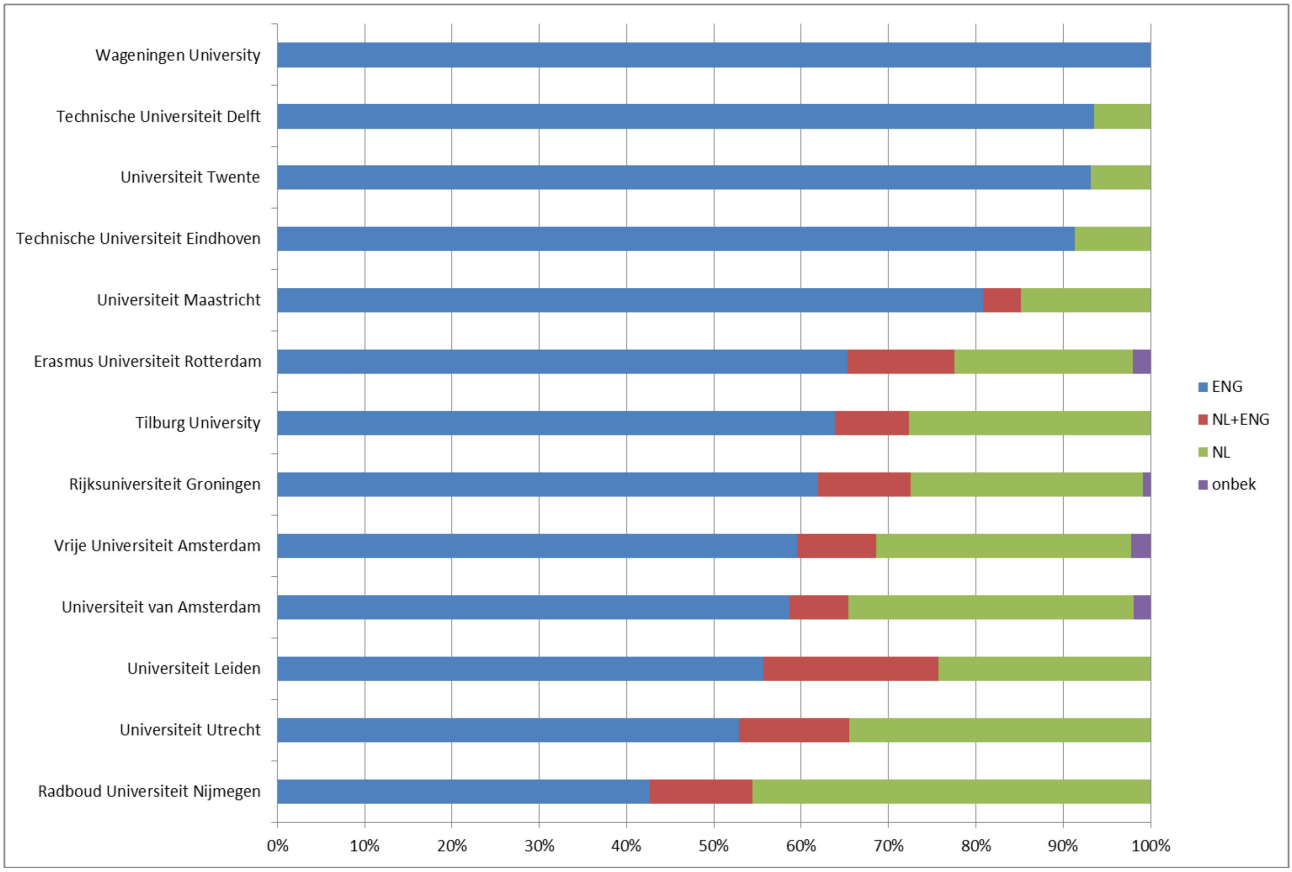

Bron: Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten 2018

Bijlage 2 Werkwijze analyse

Om de samenhang tussen het percentage internationale studenten dat instroomt met kenmerken van de Nederlandse instroompopulatie vast te stellen hebben we drie werkwijze gehanteerd:

- Een vergelijking tussen opleidingen op hetzelfde tijdstip.
- Een vergelijking binnen opleidingen tussen twee tijdstippen.
- Een vergelijking binnen en tussen opleidingen in twee typen van opleidingen.

Opleidingen met minder dan 30 Nederlandse studenten zijn in alle analyses buiten beschouwing gelaten.

Verschillen tussen opleidingen in 2018
Hiertoe zijn de voltijd opleidingen van de hogescholen en universiteiten in dit onderzoek in vijf groepen verdeeld. De eerste groep heeft in 2018 een internationale instroom tussen de 0 en 20 procent, de tweede groep tussen de 20 en 40 procent, enzovoort tot de groep met een internationale instroom van 80 tot 100 procent. Vervolgens is alleen de Nederlandse instroom geanalyseerd. Van de Nederlandse instroom is nagegaan hoe groot het aandeel of percentage is van de groep studenten die wellicht een grotere kans op verdringing (of zelfselectie) heeft naarmate er meer internationale studenten instromen (zie figuur B2.1: de groene vlakken tellen op tot 100%). De resultaten zijn in het hoofdstuk zelf terug te vinden.

Figuur B2.1 Verdeling van de Nederlandse populatie naar mate van internationale instroom, 2018

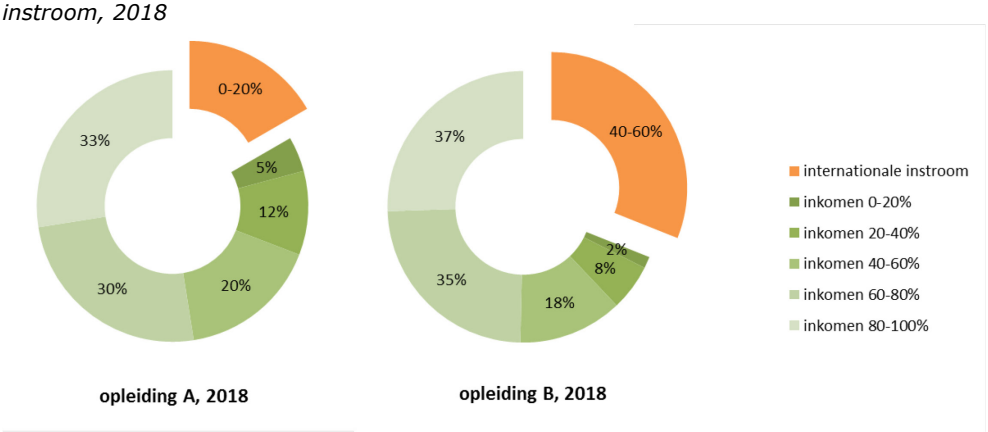

Bron: DUO: 1cijferHO; bewerkingen IvhO

Verschillen in opleidingen tussen 2009 en 2018
Om beter rekening te houden met andere kenmerken van opleidingen – naast de mate van internationale instroom – die mogelijk samenhangen met de samenstelling van de Nederlandse populatie, hebben we ook vergelijkingen binnen opleidingen gemaakt tussen 2009 en 2018. We hebben daarvoor het verschil in het percentage internationale instroom tussen 2009 en 2018 gecorreleerd met bijvoorbeeld het verschil in het percentage Nederlandse studenten uit de laagste inkomensgroep tussen 2009 en 2018. In figuur B2.2 zou dat 20-5=15 en 5-10=-5 zijn voor opleiding A en 7-5=2 en 9-10=-1 voor opleiding B. Dit is vergelijkbaar met de aanpak die DUO/Nuffic heeft gekozen in haar onderzoek naar de effecten van internationalisering (DUO/Nuffic 2019). Zij hebben een iets andere selectie gemaakt van opleidingen die in de analyse werden meegenomen en ze hebben andere jaren vergeleken waardoor de resultaten tussen beide onderzoeken soms verschillen.

Figuur B2.2 Verandering van de Nederlandse populatie naar mate van verandering van de internationale instroom, 2009 versus 2018

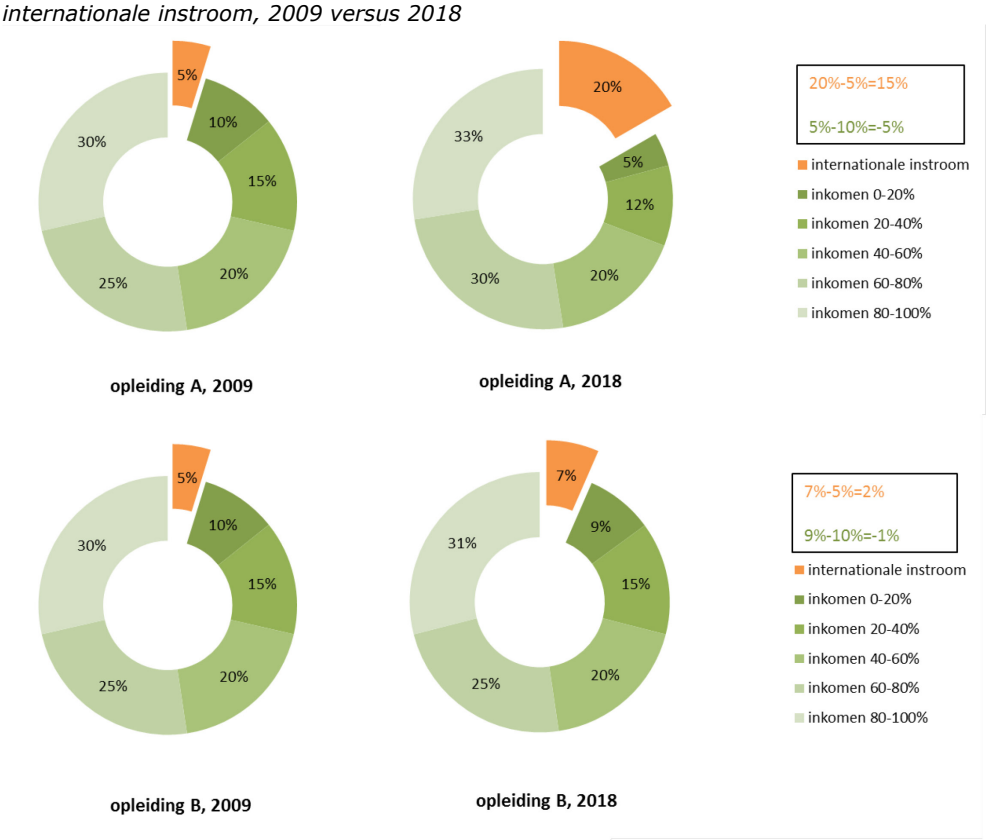

Bron: DUO: 1cijferHO; bewerkingen IvhO

In hoofdstuk 4 zijn alleen de significante correlaties opgenomen. In onderstaande tabel staan alle correlatiecoëfficiënten.

Tabel B2.1 Correlaties tussen ontwikkeling internationale instroom en ontwikkeling populatiekenmerken Nederlandse studenten, 2018;2009

	hbo bachelor	wo bachelor	wo master
vrouwen	-0,02	0,00	0,05
niet-westerse migratieachtergrond	0,12**	0,11*	-0,16**
mbo	-0,11**	-0,10	-0,10
havo	-0,03	-0,07	-0,20
vwo	0,05	-0,07	0,07
overig	0,30**	0,35**	0,32**
onbekend	0,10**	0,31**	0,27**
eerste generatiestudenten	-0,01	0,02	-0,12
tweede generatiestudenten	-0,01	-0,14**	0,06
opleiding ouders onbekend	0,01	0,15**	0,04
inkomen 0-20%	-0,01	-0,05	-0,02
inkomen 20-40%	-0,05	-0,04	-0,15**
inkomen 40-60%	-0,04	0,01	-0,10
inkomen 60-80%	-0,09**	-0,08	-0,01
inkomen 80-100%	-0,05	-0,11*	-0,04
inkomen onbekend	0,28**	0,44**	0,40**
aantal opleidingen	569,00	260,00	173,00

Verschillen tussen fixusopleidingen en opleidingen zonder fixus
Om na te gaan of de samenhang tussen internationalisering enerzijds en de samenstelling van de Nederlandse populatie anderzijds verschillen tussen opleidingen met en zonder fixus hebben we verschillende regressiemodellen berekend. Daarin hebben we de relatieve omvang van verschillende groepen Nederlandse studenten geschat op basis van het instroomjaar, het percentage internationale studenten, het hebben van een fixus en een combinatie de twee laatste: het zogenaamde interactie-effect. Ook hebben we rekening gehouden met verschillen tussen sectoren door deze in het model op te nemen.

In de rekenmodellen zijn we vooral geïnteresseerd in het zogenoemde interactie-effect. Dit is het gezamenlijke effect van twee kenmerken op de samenstelling van de Nederlandse populatie: het percentage internationale instroom gecombineerd met een fixus. Deze geeft aan of de samenhang tussen het percentage internationale studenten en de populatiesamenstelling van de Nederlandse studenten binnen dezelfde opleiding verschilt tussen opleidingen met en zonder fixus. Een voorbeeld: stel, we schatten het percentage Nederlandse vrouwen in opleidingen in de wo bachelor, dan betekent een positief effect van het percentage internationale studenten dat naarmate het aandeel internationale studenten groter is, het percentage Nederlandse vrouwen ook groter is. Als vervolgens het interactie-effect van percentage internationaal*fixus ook positief is, betekent dit dat de relatie tussen internationale studenten en Nederlandse vrouwen sterker is in opleidingen

met een fixus. In onderstaande tabellen staan de geschatte modellen voor hbo-bachelor, wo-bachelor en wo-master weergegeven.

Tabel B2.2 OLS-regressieanalyse: niet-westerse migratieachtergrond

	HBO BA		WO BA		WO MA	
	B	sig	B	sig	B	sig
(Constant)	21,262	0,000	11,002	0,000	5,968	0,246
Jaar (2009)	0,031	0,652	0,137	0,009	0,453	0,449
% internationaal	0,031	0,129	0,006	0,573	0,012	0,517
fixusopleiding	-1,400	0,055	2,647	0,000	1,794	0,240
internationaal x fixus	-0,253	0,005	-0,106	0,000	-0,055	0,339
gedrag (ref)						
libarts	-9,885	0,107	-0,135	0,880	0,282	0,959
onderwijs	-5,710	0,000			-1,913	0,627
landbouw	-17,025	0,000	-7,691	0,000	-4,940	0,001
natuur			0,933	0,066	3,507	0,001
techniek	-6,543	0,000	-2,274	0,000	-1,785	0,096
gezond	-5,906	0,000	1,986	0,003	2,333	0,057
economie	-1,306	0,086	2,788	0,000	1,695	0,109
recht			11,322	0,000	7,670	0,000
taalcultuur	-12,537	0,000	-2,339	0,000	-2,585	0,022
adj R2	*0,081*		*0,187*		*0,132*	

Tabel B2.3 OLS-regressieanalyse: vrouwen

	HBO BA		WO BA		WO MA	
	B	sig	B	sig	B	sig
(Constant)	66,681	0,000	61,597	0,000	69,194	0,000
Jaar (2009)	0,278	0,004	0,419	0,000	0,052	0,968
% internationaal	0,007	0,816	0,009	0,660	0,005	0,904
fixusopleiding	5,627	0,000	8,074	0,000	11,091	0,001
internationaal x fixus	-0,875	0,000	-0,024	0,582	-0,305	0,014
gedrag (ref)						
libarts	-0,151	0,986	-4,431	0,008	-27,241	0,024
onderwijs	-7,891	0,000			-10,941	0,203
landbouw	-28,002	0,000	-13,347	0,000	-16,182	0,000
natuur			-31,315	0,000	-31,270	0,000
techniek	-48,605	0,000	-42,407	0,000	-41,604	0,000
gezond	9,501	0,000	-1,805	0,152	-0,531	0,842
economie	-22,267	0,000	-34,106	0,000	-32,667	0,000
recht			-8,719	0,000	-12,139	0,000
taalcultuur	-9,869	0,000	-0,403	0,653	-4,432	0,071
adj R2	*0,548*		*0,546*		*0,490*	

Tabel B2.4 OLS-regressieanalyse: vooropleiding

	HBO BA		**WO BA**		**WO MA**	
	mbo diploma		**vwo diploma**		**vwo diploma**	
	B	sig	B	sig	B	sig
(Constant)	35,917	0,000	73,816	0,000	80,076	0,000
Jaar (2009)	0,276	0,000	-0,221	0,001	-1,483	0,127
% internationaal	-0,094	0,000	-0,155	0,000	0,000	0,988
fixusopleiding	-2,802	0,000	5,802	0,000	11,160	0,000
internationaal x fixus	0,125	0,111	-0,008	0,790	-0,105	0,257
gedrag (ref)						
libarts	-28,246	0,000	12,160	0,000	16,618	0,063
onderwijs	-8,985	0,000			16,915	0,008
landbouw	-10,814	0,000	20,864	0,000	12,412	0,000
natuur			17,751	0,000	15,238	0,000
techniek	-14,510	0,000	15,679	0,000	19,597	0,000
gezond	-9,192	0,000	16,525	0,000	16,587	0,000
economie	-7,482	0,000	12,939	0,000	8,406	0,000
recht			-0,573	0,486	4,904	0,011
taalcultuur	-8,530	0,000	3,610	0,000	5,011	0,006
adj R2	*0,121*		*0,392*		*0,258*	

Tabel B2.4 OLS-regressieanalyse: eerstegeneratiestudenten

	HBO BA		**WO BA**		**WO MA**	
	B	sig	B	sig	B	sig
(Constant)	41,330	0,000	29,554	0,000	29,818	0,000
Jaar (2009)	0,028	0,465	-0,242	0,000	-0,728	0,150
% internationaal	-0,119	0,000	-0,063	0,000	-0,066	0,000
fixusopleiding	-1,383	0,000	-0,553	0,180	-1,265	0,346
internationaal x fixus	0,071	0,147	-0,006	0,715	0,006	0,909
gedrag (ref)						
libarts	-18,825	0,000	-8,059	0,000	-2,917	0,525
onderwijs	-2,918	0,000			-3,706	0,258
landbouw	-9,916	0,000	-7,194	0,000	-4,859	0,000
natuur			-3,225	0,000	-2,195	0,018
techniek	-5,797	0,000	-5,152	0,000	-4,802	0,000
gezond	-2,990	0,000	-2,987	0,000	-2,767	0,008
economie	-1,090	0,008	-1,330	0,002	-1,257	0,159
recht			5,743	0,000	2,985	0,003
taalcultuur	-10,783	0,000	-1,321	0,000	-1,657	0,085
adj R2		*0,192*		*0,238*		*0,142*

Tabel B2.4 OLS-regressieanalyse: inkomensgroep 0-20%

	HBO BA		**WO BA**		**WO MA**	
	B	sig	B	sig	B	sig
(Constant)	9,648	0,000	6,308	0,000	5,155	0,000
Jaar (2009)	0,100	0,000	0,040	0,069	-0,080	0,756
% internationaal	-0,012	0,096	-0,004	0,350	0,003	0,707
fixusopleiding	-0,390	0,123	0,771	0,001	0,597	0,382
internationaal x fixus	-0,063	0,043	-0,020	0,040	-0,011	0,693
gedrag (ref)						
libarts	-0,973	0,646	-0,936	0,014	1,704	0,465
onderwijs	-1,634	0,000			-1,466	0,379
landbouw	-3,458	0,000	-1,776	0,000	-0,656	0,321
natuur			0,378	0,077	0,353	0,455
techniek	-2,475	0,000	-1,185	0,000	-1,095	0,019
gezond	-1,738	0,000	-0,052	0,854	0,223	0,672
economie	0,101	0,701	0,705	0,005	-0,099	0,827
recht			4,040	0,000	2,244	0,000
taalcultuur	-1,474	0,000	0,362	0,074	0,710	0,147
adj R2		*0,056*		*0,113*		*0,052*

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2019-39 | gratis

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | november 2019